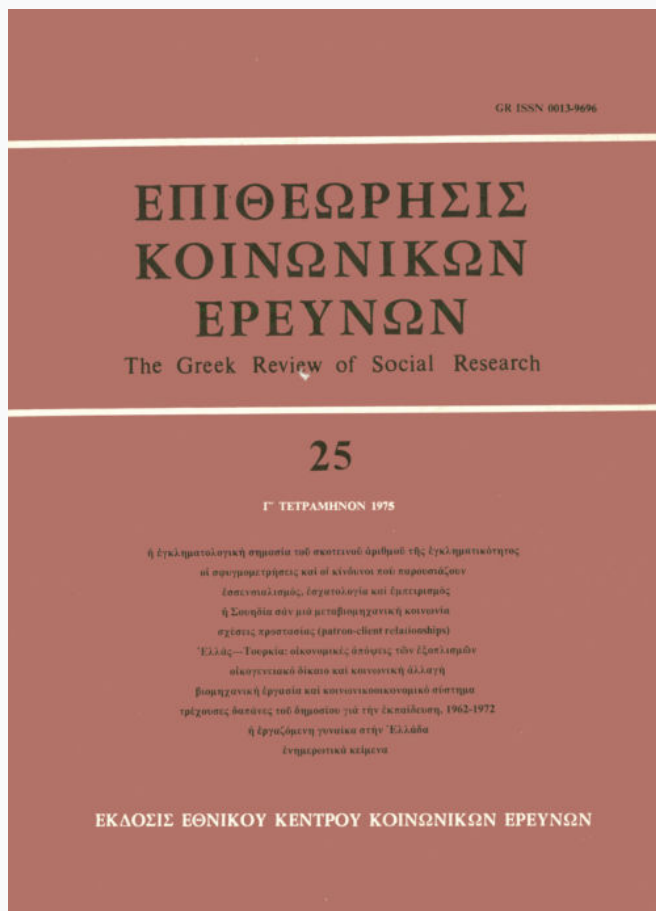


The Greek Review of Social Research

Vol 25 (1975)

25 Γ'



Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών

A.K. Γιαννίτσης

doi: [10.12681/grsr.388](https://doi.org/10.12681/grsr.388)

Copyright © 1975, A.K. Γιαννίτσης



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γιαννίτσης Α. (1975). Ελλάδα-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών. *The Greek Review of Social Research*, 25, 425–438. <https://doi.org/10.12681/grsr.388>

Έλλάς-Τουρκία: οικονομικές απόψεις των έξοπλισμῶν

του

Α. Κ. Γιαννίτου

Δρος Οικονομικῶν Ἐπιστημῶν

Οἱ σχέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος μὲ τις στρατηγικές, πολιτικές καὶ οἰκονομικές δυνάμεις τῶν ΗΠΑ ἄρχισαν κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας 1960-70 νὰ ἐντείνονται καὶ νὰ γνωρίζουν περιοδικές μικρές ἢ μεγαλύτερες κρίσεις, πού, παρὰ τὴ σχετικά μικρὴ τους ἔνταση, ἦσαν χαρακτηριστικές τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Τὰ ἴδια περίπου χαρακτηριστικὰ παρατηροῦνται καὶ στὶς σχέσεις ΗΠΑ καὶ Τουρκίας. Στὴν Τουρκία βρίσκονταν τὸ 1967-8 24.000 Ἀμερικανοὶ ποῦ ἐπὶ ἀνδρῶν τὸ Tuslog (Turkey—US Logistic Groups), τὴν 6η συμμαχικὴ ἀεροπορικὴ δύναμη καὶ 26 περίπου βάσεις. Ἡ διαταραχὴ ὅμως τῶν σχέσεων Τουρκίας-ΗΠΑ ὀδήγησε σὲ σημαντικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμερικανικῶν δυνάμεων στὴ χώρα, πού σήμερα δὲν ξεπερνοῦν τοὺς 7.000 ἄνδρες. Οἱ ἐξελίξεις τῶν τελευταίων 8-10 ἐτῶν εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν προοδευτικὴ μετατόπιση τῆς ἐντάσεως πού ὑπῆρχε μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μὲ τις ΗΠΑ καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς σὲ περιφερειακὸ ἐπίπεδο (Ἑλλάς-Τουρκία). Ἐτσι, δημιουργήθηκαν νέες διαστάσεις γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἑξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐντάθηκαν οἱ περιοριστικοὶ παράγοντες γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν «ἐθνικῶν» στόχων.

Ἐκεῖνο πού ἐνδιαιφέρει ἐδῶ ἰδιαίτερα εἶναι νὰ δοῦμε ποιές εἶναι οἱ οικονομικές συνέπειες ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ Ἑλλάδα νὰ ἐξαναγκάζεται νὰ κατευθύνει ἓνα διαρκῶς ἀξζανόμενο τμήμα τῶν ὑπαρχόντων ἀλλὰ καὶ τῶν μελλοντικῶν πλουτοπαραγωγικῶν τῆς πόρων σὲ ἐλάχιστες χώρες στὸ ἐξωτερικὸ, προκειμένου νὰ ἀποκτήσει περισσότερο καὶ ποιοτικῶς καλύτερο ἐξοπλισμὸ, καὶ νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴ συνεχῆ διατήρηση μιᾶς σύγχρονης πολεμικῆς μηχανῆς καὶ τῆς βελτίωσῆς τῆς, ἀνάλογα μὲ τις ἐξελίξεις τῆς διεθνoῦς τεχνολογίας. Θὰ ἦταν τουλάχιστον ἀφελῆς καὶ θ' ἀγνοοῦσε στοιχειώδεις κανόνες οικονομικῆς καὶ πολιτικῆς στρατηγικῆς ἢ ἄποψη πού θὰ ὑποστήριζε ὅτι ἐπειδὴ—ἀναμφισβήτητα—ἡ βελτίωση τῆς ἐθνικῆς ἀμυνας ἀνήκει στοὺς πρωταρχικοὺς στόχους τῆς χώρας, τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνεταί ἄκριτα καὶ χωρὶς νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ γενικότερες πολιτικοκοινωνικές συνέπειες καὶ οικονομικές ἐπιβαρύνσεις πού ἀνακύπτουν. Μιά τέτοια τοποθέτηση ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ ἐνός χαμηλοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως στρατιωτικο-πολιτικῆς σκέψης, εὐρύτητα διαδεδομένου στὶς ὑπανάπτυκτες χώρες, σὲ ἀντίθεση πρὸς τις προηγμένες, ὅπου συναφῆ προβλήματα ἀντιμετωπίζονται μὲ γενικότερα, πολυσύνθετα, καὶ ὄχι ἀπλῶς στενά, στρατιωτικὰ κριτήρια.

Ἡ μελέτη αὐτὴ σκοπὸ ἔχει νὰ διευκολύνει τὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ἀπάντηση σὲ μιὰ σειρά σημαντικῶν προβλημάτων γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, πού ἀνα-

κύπτουν ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν τελευταίων ἐτῶν στὸν στρατιωτικὸ τομεᾶ, ὅπως:

1. Ποιὲς εἶναι οἱ διεθνεῖς καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες ποὺ ἐπιδρῶν στὸ ὕψος, στὴ σύνθεση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, στὸν τρόπο προμήθειας τοῦ ἀπαραίτητου πολεμικοῦ ὕλικου, καὶ πῶς ἐντάσσεται τὸ πρόβλημα αὐτὸ στὸ γενικότερο πλέγμα τῶν οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων μεταξὺ βιομηχανικῶν καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρει ἡ διερεύνηση καὶ ἡ σύνδεση φαινομενικῶς ἀσυνδέτων γεγονότων, ὅπως ἡ κρίση στὶς σχέσεις Ἑλλάδος-Τουρκίας, οἱ ἐξαρτημένες Οικονομίες τῶν δύο χωρῶν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν, ποὺ ἐξέσπασε τὰ τελευταῖα 2-3 χρόνια στὴν περιοχὴ.

2. Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ἐξοπλισμῶν (στρατιωτικὴ βοήθεια καὶ στρατιωτικὲς δαπάνες) στὴ διαδικασία ἀναπτύξεως, καὶ ἰδίως πάνω στὶς δυνατότητες τοῦ δημοσίου τομέως νὰ διαδραματίσει μὲσω τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ ἓνα πιὸ ἐνεργὸ ρόλο στὴ βελτίωση τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν στὴ χώρα (π.χ. ἐπιπτώσεις στὸν τομεᾶ τῶν ἐπενδύσεων, τοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν, στὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη), ποιὲς σχέσεις ἀναπτύσσουνται μεταξὺ «πολιτικοῦ» καὶ «στρατιωτικοῦ» τομέως καὶ ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειες γιὰ μιὰ βελτιωμένη παραγωγὴ ἐθνικῆς ἄμυνας.

Εἰδικότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ διεύρυνση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ ἡ μεταφορὰ στὴ χώρα συγχρόνως πολεμικῶν συστημάτων ἀμύνης-ἐπιθέσεως ὀδηγεῖ στὴν ἀνάπτυξη μηχανισμῶν καὶ δομῶν μὲ αὐτοδύναμο (built-in) δυναμισμό, μὲ συνέπεια νὰ δυσχεραίνεται στὸ μέλλον ἡ ἀσκηση ἐδελκτικῆς δημοσιονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς πολιτικῆς, νὰ ἐντείνεται ἡ ἐγγενῆς ἀνελαστικότητα τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ γενικὰ νὰ περιορίζονται τὰ πολιτικὰ περιθώρια γιὰ τὴν πραγματοποίησης μὴ-στρατιωτικῶν στόχων.

3. Τί προβλήματα ἰσορροπίας καὶ μαλαγῆς ἐξελιξέως δημιουργοῦνται γιὰ τὶς δυνάμεις καὶ τὶς δομὲς τοῦ ἐλληνικοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ οικονομικοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῶν περιθωρίων πραγματοποίησης οὐσιαστικῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν μετασχηματισμῶν καὶ τὶς προοπτικὲς παρουσιάζονται μακροχρόνια γιὰ τὸν ρόλο τοῦ κρατικοῦ τομέως καὶ γενικὰ τοὺς μηχανισμοὺς λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων στὴ χώρα. Τὸ κύριο ἐρώτημα εἶναι ἂν ἐξωγενεῖς, διεθνεῖς δυνάμεις εἶναι σὲ θέση καὶ μέχρι ποιοῦ βαθμοῦ, νὰ ἐπιβάλλουν στὴ χώρα μιὰ ὑπέρμετρη μονομερῆ στροφὴ πρὸς τὴν κατεθῦνηση τῶν ἐξοπλιστικῶν δαπανῶν μὲ στόχο ὄχι ἄλλως τὴν ἀποκόμιση πρόσκαιρων ὀφελειμῶν γιὰ τὸ οικονομικο-πολιτικὸ τους σύστημα, ἀλλὰ τὸν ἔλεγχο τῆς ἐσωτερικῆς ἰσορροπίας στὴ χώρα καὶ τὴν ἐπαύξηση τῶν δυνατοτήτων τους νὰ ἀποσταθεροποιήσουν σὲ κατάλληλη στιγμή τὸν ἐσωτερικὸ συσχετισμὸ τῶν

δυνάμεων. Τὰ γενικότερα προβλήματα ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσορροπίας στὸν ἐλληνικὸ καὶ τουρκικὸ χῶρο, ἐνῶ δὲν φαίνεται ν' ἀσχοιοῦν πρὸς τὸ παρὸν τὶς δύο χῶρες, προβληματίζουν ἤδη τὶς δυτικὲς δυνάμεις. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν μπορεῖ νὰ ἀσκήσει πολὺπλευρες ἐπιδράσεις πάνω στὶς δυνατότητες ἐλέγχου καὶ ἐπεμβάσεως τους στὸ χῶρο τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου.¹

4. Ποιὲς εἶναι οἱ μακροχρόνιες ἐπιπτώσεις γιὰ τὶς διεθνεῖς οικονομικὲς καὶ πολιτικὲς σχέσεις τῆς χώρας ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγω τῆς ἀδυναμίας της νὰ παράγει ἡ ἴδια πολεμικὸ ὕλικό, ἀναγκάζεται νὰ τὸ προμηθεύεται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό.

Ἡ διερεύνηση τῶν προβλημάτων ποὺ ἀναφέραμε παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι:

1. Ἡ διευρυνόμενη ἐνίσχυση τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ποὺ προωθείται σήμερ ἐντατικά σὲ δύο περιφερειακὰ κράτη, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ διατήρηση τοῦ «GAP» μὲ τὶς δυτικὲς χῶρες στὸν τομεᾶ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ αὔξηση τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἐξαρτήσεως ἀπ' αὐτές. Οἱ ἐξελιξέεις ποὺ σημειώνονται στὸν χῶρο Ἑλλάδος-Τουρκίας δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένη περίπτωση, ἀλλὰ ἐντάσσονται σὲ γενικότερα πλαίσια καὶ συνδέονται μὲ παράγοντες, ποὺ εἶναι καθοριστικοὶ γιὰ τὶς μεταβολὲς ποὺ συντελοῦνται στὴν κοινωνικο-οικονομικὴ διάρθρωση τῶν περιφερειακῶν χωρῶν καὶ στὶς σχέσεις τους μὲ τὴν ἀνεπτυγμένη χῶρες. Ἐτσι, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, παρατηρεῖται μιὰ σχετικὴ μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν παράλληλα μὲ μιὰ ἀπόλυτη καὶ σχετικὴ διεύρυνση τῶν ἀντίστοιχων δαπανῶν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ὁ Τρίτος Κόσμος ἀπὸ 5% τῶν διεθνῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τὸ 1955 ἐφῄσασε νὰ ἔχει τὸ 14% τὸ 1973. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῶν χωρῶν αὐτῶν αὐξάνονται μεταξὺ 1950-1970 κατὰ μέσο ὄρο μὲ ἐτήσιο ρυθμὸ 7% καὶ οἱ εἰσαγωγὲς τους βαρέως πολεμικοῦ ὕλικου μὲ 9%, ἐναντι 5% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τους. Οἱ ἐξελιξέεις αὐτὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς τοῦ φαινομένου ποὺ ὀνομάστηκε «σχετικὸς ἐξοπλισμὸς τῆς περιφέρειας» (Relative Peripheral Armement).²

2. Πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ πιὸ ρεαλιστικά ὁ ρόλος ποὺ παίζει τὸ ξένο κεφάλαιο σὰν οικονομικὴ κατηγορία γιὰ τὴ δημιουργία καὶ διατήρηση τῶν μηχανισμῶν ἐξαρτήσεως τῆς χώρας. Τὸ ξένο κεφά-

1. Βλ. U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf, Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei. Die Verschärfte Militarisierung (Hamburg 1976), ἴδιος σελ. 141.

2. Βλ. J. Obering, «Arms Trade with the Third World as an Aspect of Imperialism», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 215.

λαιο δέν αποτελεί τόν αποκλειστικό και κυριότερο παράγοντα τής εξωτερικής εξάρτησως τής 'Ελλάδος· ή ιστορική διερεύνηση του ρόλου του ξένου κεφαλαίου στη χώρα μας δείχνει πώς τουτο υπήρξε βέβαια σημαντικότατος παράγοντας για τήν οικονομική εξάρτηση και τόν ξένο έλεγχο στην Οικονομία, ή οικονομική όμως εξάρτηση δέν προηγήθηκε αλλά ήταν αποτέλεσμα τής αζημημένης πολιτικής και στρατιωτικής εξωτερικής εξάρτησως τής χώρας στά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια—δπως ακριβώς συνέβη και στην 'Ελλάδα του 19ου αιώνα.¹ Η σχέση μεταξύ εξοπλισμών και ξένου κεφαλαίου βρίσκεται άλλου: ό υπέρμετρος έλεγχος βασικών εθνικών παραγωγικών πόρων από τις πολυεθνικές εταιρείες αποτέλεσε βασικό παράγοντα για τή διατήρηση σοβαρών διαρθρωτικών αδυναμιών στην έλληνική Οικονομία, τή διαφυγή σημαντικού μέρους του διαθέσιμου surplus στο έξωτερικό και τήν παρεμύδισή τής ανάπτυξεως τών παραγωγικών δυνάμεων στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Τουτο πάλι είχε σαν συνέπεια, όταν ή χώρα χρειάστηκε να καταφύγει στο έξωτερικό για τήν προμήθεια δπλων μεγάλης αξίας, ό χαμηλός βαθμός ανάπτυξεως της να μήν τής επιτρέπει να βσιάζεται στις εγγώριες παραγωγικές της δυνάμεις και να καλύψει τις ανάγκες της σε πολεμικό υλικό με τόν μηχανισμό τής διεθνούς ανταλλαγής αγαθών. Αντίθετα τουτο πραγματοποιείται στά πλαίσια μιάς αδξανόμενης χρήσεως πόρων του έξωτερικού, έτσι ώστε να επιτευχθεί ή εξάρτηση τής χώρας, όχι μόνο στο στρατιωτικό αλλά και στο οικονομικό επίπεδο, να δημιουργούνται ευνόικότερες προποθέσεις για τή διεσόδση τών πολυεθνικών, και τουτο ακριβώς σε μιά περίοδο που ή κυβέρνηση φαίνεται να επιθυμεί να μειώσει κάπως τόν άρνητικό ρόλο του ξένου κεφαλαίου στην Οικονομία τής χώρας.

Η έννοια τών στρατιωτικών δραστηριοτήτων είναι βέβαια γενική και περιλαμβάνει μιά εδρεία κατηγορία ενεργειών, όπως τήν δργάνωση του πολεμικού δυναμικού για τήν εξωτερική προστασία, ενός έσωτερικού μηχανισμού για τόν κοινωνικό έλεγχο και μιάς σειράς άλλων ενεργειών με μικτό, πολιτικο-στρατιωτικό, χαρακτήρα (δρόμοι, αεροδρόμια κτλ.). Έδώ θ' ασχοληθούμε μόνο με τήν κατηγορία τών

ενεργειών εκείνων, που μέσω τών κρατικών δαπανών του Ύπουργείου Έθνικής Άμυνας (ΥΠΕΘΑ) άφορούν άμεσα τό κύριο στράτευμα (στρατός, ναυτικό, αεροπορία).

Οί εξωτερικές εντάσεις τής τελευταίας δεκαετίας είχαν βασικές επιπτώσεις στο ύψος και τή σύνθεση τών στρατιωτικών δαπανών. Η χώρα μέχρι τό 1969 περίπου στήριξε τήν ανάπτυξη του πολεμικού της δυναμικού, σε μεγάλο βαθμό, στη βοήθεια τών ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ. Η βοήθεια αυτή είχε ως έξής:

| * Από ΗΠΑ (σε εκατ. δολλ.) | | | * Από Δυτ. Γερμανία (σε εκατ. γερμ. μάρκα) | | |
|-------------------------------|-------|---------|---|---------|---------|
| | Έλλάς | Τουρκία | Έλλάς | Τουρκία | |
| 1967-71 | 305 | 320-400 | | | |
| 1972-73 | — | 240-300 | 1964-74 | 101 | 600-700 |
| 1974 | 71 | 218 | | | |

Από τό 1967 όμως οί σχέσεις ΗΠΑ-Έλλάδος στον τομέα του εφοδιασμού τής τελευταίας με πολεμικό υλικό άρχίζουν να παίρνουν άλλη μορφή, ενώ παρατηρείται και μιά γενικότερη μεταστροφή τής αμερικανικής πολιτικής στο θέμα τής χορηγίας και στρατιωτικού υλικού. Έτσι, τή θέση τής δωρεάν βοήθειας τήν παίρνει ή άγορά πολεμικού υλικού, είτε με ειδικούς όρους στο πλαίσια του προγράμματος πολεμικού υλικού στο έξωτερικό (FMS, Foreign Military Sales), είτε με καθαρά έμπορικούς όρους από τις βιομηχανίες πολεμικού υλικού. Στόν πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τά στοιχεία που άφορούν τήν πώληση στρατιωτικού υλικού στά πλαίσια του FMS πρός τήν 'Ελλάδα και τήν Τουρκία.

Τό πραξικόπημα του 1967 υπήρξε βέβαια ένας από τους κύριους παράγοντες που ενόησαν και επετάχυναν τή μεταστροφή τής αμερικανικής πολιτικής άπέναντι στην 'Ελλάδα στο σημείο αυτό. Παράλληλα όμως ή εξωτερική βοήθεια δέν ήταν σε επίπεδα τέτοια που να εξασφαλίζει τή δημιουργία και διατήρηση μιάς έκσυγχρονισμένης και δρθολογικά δργανωμένης πολεμικής μηχανής, που να ανταποκρίνεται στις εγγώριες ανάγκες.² Καθώς ή κρίση στις

2. Βλ. τά άρθρα του Π. Γαρουφαλιά στην 'Ακρόπολη του Σεπτεμβρίου 1974 και ίδιος τής 24.9.74 καθώς και του Α. Σιαπκαρά: «Αμερικανικά βάσεις και 'Ελλάς», στο Βήμα τής 25.3.1975. Για τις άρνητικές συνέπειες τής παραμελήσεως ανάπτυξεως εθνικών δυνάμεων, βλ. και τό άρθρο του άντιναυάρχου Α. Σπανίδη, «Η άπορίσσή μας στο ΝΑΤΟ εξημίωσε τήν εθνική άμυνα», στην Καθημερινή τής 16.3.1975.

1. Για τόν ρόλο του ξένου κεφαλαίου στην έλληνική Οικονομία μεταπολεμικά, βλ. τή μελέτη του Α. Γιαννιτσίς, *Private Auslandskapitalien im Industrialisierungsprozess Griechenlands (1933-1970)*, (Diss. Berlin, 1974).

| | έκατ. δολλ. | | | | | | | | |
|---------|-------------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| | 1966 | 1967 | 1968 | 1969 | 1970 | 1971 | 1972 | 1973 | 1974 |
| Έλλάς | 1 | 4 | 7 | 12 | 21 | 32 | 23 | 44 | 181 |
| Τουρκία | 1 | 2 | 1 | — | 4 | 2 | 4 | 10 | 103 |

σχέσεις Ἑλλάδος- Τουρκίας ἐντείνεται καὶ ἡ χώρα ἐξαναγκάζεται σὲ ἀνάκληση τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ποὺ διατηρεῖ στὴν Κύπρο, γίνεταί φανερό πόσο ἰσχυρὸς γιὰ τὴν προώσπιση τῶν ἐθνικῶν στόχων εἶναι ὁ βρασιμὸς σὲ ἐξωτερικὲς συμμάχους σχεδιασμὸς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ. Ἔτσι ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ πρῶτες σημαντικὲς παραγγελίες βερέος πολεμικοῦ ὕλικου (hardware), ποὺ ἀεζήθησαν τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ ταχύτατο ρυθμὸ. Ταυτόχρονα βέβαια ἄρχονται ν' ἀεζίνονται καὶ οἱ δαπάνες γιὰ ἐλαφρὸ βοηθητικὸ πολεμικὸ ὕλικο (software) καὶ μέσα τηλεπικοινωνίας, ἠλεκτρονικά κτλ. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν φαίνεται ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὸν Πίνακα 1.

Οἱ συνολικὲς δαπάνες τοῦ ΥΠΕΘΑ ἀεζήθησαν στὸ διάστημα ποὺ ἐξετάζουμε σημαντικά, τόσο σὲ ἀπόλυτα, ὅσο καὶ σὲ σχετικὰ μεγέθη. Ἀπὸ 4,4 δισεκ. δρχ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 11-12 δισεκ. τὰ ἔτη 1969-71, γιὰ νὰ ἀεξηθοῦν ἀλματώδως τὴν τελευταία τριετία καὶ νὰ φθάσουν τὰ 39 δισεκ. τὸ 1975 καὶ τὰ 41,3 δισεκ. τὸ 1976, παρουσιάζοντας ἔτσι μιὰ αὔξηση 780% στὴν περίοδο 1963-75 καὶ 340% μεταξὺ 1967-75. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἀεζήθησαν μὲ ρυθμὸ ποὺ ἔφθανε τὸ 12,2% τὴν περίοδο 1964-66, 16% τὴν περίοδο 1967-71, 18,6% τὸ 1972-3 καὶ 48% τὸ 1974-75. Συνέπεια τῆς διευρύνσεως τῆς κατηγορίας αὐτῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν ἦταν ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ὀδήγησαν στὴ διόγκωση τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὅποιο ἀπορροφούσαν ἓνα συνεχῶς ἀεξανόμενο τμήμα: ἀπὸ 17,5% τὸ 1963 καὶ τὸ 1968 ἔφθασαν τὸ 22,6% τὸ 1975. Ἄς σημειωθῇ ὅτι στὰ μεγέθη αὐτὰ δὲν περιλαμβάνονται οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ποὺ ἐκτελοῦνται ἀπὸ ἄλλους ὀργανισμοὺς (Ταμεῖο Ἑθνικῆς Ἀμύνης κ.ἄ.) καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1976 οἱ ἀμυντικὲς δαπάνες, πέρα ἀπὸ τὸ μέγεθος ποὺ ἀναφέραμε, θὰ ἀπορροφήσουν καὶ σημαντικὸ τμήμα τοῦ ἀποθεματικοῦ τοῦ Προϋπολογισμοῦ (10 δισεκ. δρχ.).

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ στρατιωτικοῦ δυναμικοῦ καὶ τὸν ἐφοδιασμὸ του μὲ τεχνολογικά προηγμένο ἐξοπλισμὸ. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν σύγχρονων ἐξοπλισμῶν εἶναι τὸ μέγεθος τῶν δευτερογενῶν δαπανῶν, ὅπως ἡ ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, ἡ σωστὴ συντήρηση καὶ ἀντικατάσταση τῶν ἀνταλλακτικῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χρησιμοποίησής του ὕλικου, ποὺ φθάνουν στὸ πολλαπλάσιο τῆς δαπάνης γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ πρωταρχικοῦ ὕλικου. Οἱ δευτερογενεῖς αὐτὲς δαπάνες φθάνουν γιὰ ἓνα πολεμικὸ ἀεροπλάνο μὲ διάρκεια ζωῆς 10-12 χρόνια τὸ 100%-130% τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες δαπάνες γιὰ πολεμικὰ πλοῖα εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερες. Ἐκτός ἀπ' αὐτὸ, τὸ κόστος ἐκπαίδευσής πληρωμάτων, δοκιμῶν, πτήσεων κτλ. ἐνὸς σύγχρονου ἀεροπλάνου

φθάνει περίπου στὸ μισὸ τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ποὺ κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 4,5 καὶ 6,5 ἑκατ. δολλάρια. Σημαντικὲς εἶναι ἐπίσης οἱ συμπληρωματικὲς δαπάνες ποὺ συνοδεύουν τὴν ἀγορὰ σύγχρονου πολεμικοῦ ὕλικου καὶ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ χρησιμοποίησή του. Ἔτσι, τὰ Φάντομς κτλ., ἐκτός ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἀγορὰ τους, ἀπαιτοῦν ἐπὶ πλέον τὸν ἐφοδιασμὸ μὲ πολὺπλοκα air control καὶ air-defense-systems (ποὺ κατὰ κανόνα στοιχίζουν πάνω ἀπὸ 100 ἑκατ. δολλ.) καὶ γενικὰ ἐκσυγχρονισμένη ὑποδομὴ καὶ τηλεπικοινωνιακὸ σύστημα, ἠλεκτρονικά συστήματα ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν κτλ., ὥστε νὰ γίνεῖ δυνατὴ ἡ πλήρης ἀξιοποίησή τῶν δυνατοτήτων ποὺ παρέχουν.¹

Οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου εἶναι ἐμφανεῖς στὸν κρατικὸ προϋπολογισμὸ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων στηριζόταν μέχρι τὸ 1968-69 περίπου, σὲ μεγάλο βαθμὸ, στὴ βοήθεια τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ ΝΑΤΟ, οἱ δευτερογενεῖς δαπάνες γιὰ συντήρηση, ἀνταλλακτικά κτλ. τοῦ κύριου ὕλικου, ποὺ βάρυναν τὴ χώρα, πολλαπλασιάσθηκαν ταχύτατα. Ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν ὑπερτριπλασιάσθηκε, ὅπως εἶδαμε, μεταξὺ 1967-75, οἱ συνολικὲς δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς (ἀνταλλακτικά δηλ.) ἀεζήθησαν στὸ ἴδιο διάστημα κατὰ 1.031% καὶ ἀπὸ 59 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963, ἔφθασαν τὰ 212 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 698 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 2.397 ἑκατ. τὸ 1975. Εἰδικότερα ἕως οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως τῶν πιὸ προηγμένων τεχνολογικὰ τμημάτων, ὅπως εἶναι τὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ τάνκς, ἀεζήθησαν μεταξὺ 1967-75 κατὰ 2.392% καὶ 2.419% ἀντίστοιχα. Οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως ἀεροσκαφῶν ἀπὸ 5,2 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 εἶχαν φθάσει τὰ 289 ἑκατ. τὸ 1970 καὶ τὰ 548 ἑκατ. τὸ 1975, ἐνῶ γιὰ τὰ μεταφορικὰ μέσα ξηρᾶς (ἄρματα μάχης κτλ.) ἀπὸ 14,5 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνήλθαν σὲ 183 ἑκατ. τὸ 1970, σὲ 361 ἑκατ. τὸ 1973 καὶ σὲ 1.071 ἑκατ. τὸ 1975. Ἄκόμα μεγαλύτερη αὔξηση (5.294%) παρουσιάζουν οἱ δαπάνες γιὰ προμήθεια εἰδῶν συντηρήσεως ὀπλισμοῦ, ποὺ ἀπὸ 3,3 ἑκατ. δρχ. τὸ 1967 ἔφθασαν τὰ 41 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 178 ἑκατ. τὸ 1975. Ἰδιαίτερη διευρύνση παρουσιάζουν, ὅπως εἶναι φυσικὸ, καὶ οἱ δαπάνες συντηρήσεως τοῦ συμπληρωματικοῦ ὕλικου, ὅπως τὰ τηλεπικοινωνιακὰ μέσα, ποὺ ἀπὸ 1,4 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνήλθαν σὲ 100 ἑκατ. τὸ 1975.

Ἡ πιὸ σημαντικὴ ὁμως ἀνοδὸς σημειώνεται στὶς δαπάνες γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὺς ποὺ ἀπὸ 128 ἑκατ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 724 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 1.163 ἑκατ. τὸ 1971, τὰ 2.377 τὸ 1973 καὶ 14.328 ἑκατ. τὸ 1975 (αὔξηση 1967-1975: 1.879%). Στὴν κατηγορία αὐτὴ περιλαμβάνονται οἱ δαπάνες γιὰ κατασκευὲς κτιρίων, στρατιωτικῶν ἐγ-

1. Βλ. U. Albrecht - D. Ernst - P. Lock - H. Wulf, ὁ. ἄ., σελ. 146 καὶ 155/6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Δαπάνες Προϋπολογισμού στα πλαίσια του Βορειοατλαντικού Συμφώνου για έργα¹

| | 1955-62 | 1963-66 | 1967-71 | 1972-75 | Σύνολο |
|---|---------|---------|---------|---------|--------------------|
| | | | | | σέ εκατ. δρχ. |
| Δαπάνες κοινού ενδιαφέροντος | 4.893 | 2.979 | 3.059 | 4.797 | 15.728 |
| Για τηλεπικοινωνίες και προστασία τους | ... | 281 | 891 | 713 | 1.885 ² |
| Για αεροδρόμια | ... | 538 | 428 | 2.376 | 3.342 ² |
| Για ναυτικές εγκαταστάσεις | ... | 29 | 76 | 259 | 364 ² |
| Για στρατιωτικές εγκαταστάσεις | ... | 150 | 68 | — | 218 ² |
| Για λοιπές κατασκευές κ.ά. | ... | 1.886 | 569 | 1.104 | 3.559 ² |
| Από τις οποίες για στρατιωτικές κατασκευές: | | | | | |
| — αεροπορίας | 3.531 | 1.423 | 185 | 192 | 5.331 |
| — ναυτικού | 1.270 | 208 | 181 | 222 | 1.881 |
| — στρατού | 92 | — | 66 | 411 | 569 |
| Δαπάνες έθνικες για έργα | 361 | 210 | 417 | 276 | 1.264 |
| Από τις οποίες εισφορές στο NATO | ... | 23 | 113 | 116 | 252 ² |

1. Δεν έχουν περιληφθεί ορισμένες κατηγορίες δαπανών, όπως έξοδα αποστολών κ.ά. Το σύνολο των έθνικων δαπανών στα πλαίσια του NATO φθάνουν τα 794 εκατ. δρχ. στο διάστημα 1967-71 και 493 εκατ. δρχ. μεταξύ 1964-66.

2. Μόνο για 1963-1975.

Πηγή: Έπεξεργασία στοιχείων, Βλ. Πηγή στον πίνακα 1.

καταστάσεων, αγορές μεταφορικών μέσων ξηράς (άρματα μάχης, μηχανοκίνητα, κτλ.), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων, όπλισμού και τηλεπικοινωνιακού υλικού.

Αλματώδη αύξηση παρουσιάζουν φυσικά οι δαπάνες για την αγορά κύριου υλικού, δηλ. τάνκς και τεθωρακισμένων (μεταφορικών μέσων ξηράς), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων της πολεμικής αεροπορίας από το 1968 περίπου. Οι δαπάνες της κατηγορίας αυτής ήταν άσημαντες το 1963 (0,4 εκατ. δρχ.), άνηλθαν όμως στα 222 εκατ. το 1968, στα 553 εκατ. το 1970, στα 4.628 εκατ. το 1974 και στα 11.830 εκατ. το 1975.

Στά μεγέθη αυτά πρέπει να προστεθούν και οι δαπάνες για πολεμοφόδια, μηχανήματα και εργαλεία και για στρατιωτικές κατασκευές καθώς και για στρατιωτικής φύσεως έργα που γίνονται στα πλαίσια του NATO (βλ. Πίν. 2), και που συγκεντρώνουν μεγάλο τμήμα των σχετικών δαπανών (δρόμοι, λιμενικά έργα, αποθήκες, άρχεια, βάσεις πυραύλων, εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνίας, σταθμοί παρατήρησης, ραντάρ, κ.ά.). Οι δαπάνες αυτές διακρίνονται βασικά σ' έξι κείνες που άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και χρηματοδοτούνται από το ίδιο το NATO και στις έθνικες, έκεινες δηλαδή που χρηματοδοτούνται άποκλειστικά από την Έλλάδα και άφορούν έργα τοπικά, περιορισμένης στρατιωτικής σημασίας. Οι πρώτες άποτελούν τόν κύριο όγκο και φθάνουν σέ 861 εκατ. δρχ. το 1964, 550 εκατ. το 1970 και 1.506 εκατ. το 1975, έναντι έθνικων δαπανών 223 εκατ., 100 εκατ. και 216 εκατ. για τά αντίστοιχα έτη. Ένδιαφέρον παρουσιάζει τόν φαινόμενο ότι, ένώ μεταξύ 1969-72 παρατηρείται μείωση των δαπανών αυτών, άπό τόν 1973 έχουμε σημαντική αύξηση τους και ίδιος για κατασκευές, τηλεπικοινωνιακά έργα, αεροδρόμια και ναυτικές εγκαταστάσεις, πού άφορούν προφανώς

στην εγκατάσταση τού συστήματος παρακολούθησεως, έγκαίρου προειδοποιήσεως και καθοδηγήσεως—γνωστό σαν Nadge—πού καλύπτει τόν χώρο άπό τή Νορβηγία μέχρι τήν Τουρκία. Για όλο τόν διάστημα 1955-75 οι δαπάνες τού NATO φθάνουν τά 17 δισεκ. δρχ., άπό τις όποιες 15,7 δισεκ. άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και 1,3 δισεκ. τήν κατασκευή έργων, πού χρηματοδοτούνται άποκλειστικά άπό έγχώριους πόρους. Τό μεγαλύτερο τμήμα, δηλ. 8,7 δισεκ. ή 51% τού συνόλου, διατέθηκε για τήν κατασκευή αεροδρομίων και άλλων εγκαταστάσεων τής αεροπορίας, 1,9 δισεκ. ή 11,1% για τηλεπικοινωνίες (κυρίως μετά τόν 1967), 2,2 δισεκ. ή 13,2% για εγκαταστάσεις τού ναυτικού και 0,8 δισεκ. (4,6%) για εγκαταστάσεις τού στρατού ξηράς (ίδιος μεταξύ 1972-75). Η διάγκωση αυτή των έλληνικών στρατιωτικών δαπανών δέν έχει βέβαια σαν άποκλειστική αίτία τήν έλληνοτουρκική κρίση, άλλα είναι άποτέλεσμα τής επενεργείας περισσότερων διεθνών καθός και έσωτερικών παυμάτων. Έτσι ή σοβιετική παρουσία στην Αίγυπτο και στη Μεσόγειο θεωρήθηκε ότι είχε καταστήσει άπαραίτητη τήν ένισχυση τής αεροπορίας με φάντομς και τού ναυτικού με άντιτορπιλικά, τή βελτίωση των βάσεων και των σταθμών παρακολούθησεως στην Κρήτη, ένώ ό έξοπλισμός τής Βουλγαρίας με σύγχρονα τάνκς T-62 επέδρασε άσφαλώς στη διάρθρωση και τόν έξοπλισμό των χερσαίων έλληνικών δυνάμεων.¹ Άλλά και ή έσωτερική κοινωνική κρίση στη χώρα, πού δδήγησε στην άπομάκρυνση έκπαιδευμένου και έξειδικευμένου δυναμικού άπό τις ένοπλες δυνάμεις, για λόγους έσωτερικής άσφαλείας τού καθεστώτος, και στην έξασθένιση τής πολεμικής ικανότητας τού στρατεύματος, είχε σαν συνέπεια νά ένταθούν

1. *Bayernkurier*, 2.10.1971.

οἱ προσπάθειες ἐξισορροπήσεως τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν με τεχνολογικά σύγχρονο πολεμικὸ ὄπλο.

Ἀντίστοιχα με τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ Τουρκία ὑπέστη στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα τὶς ἐπιπτώσεις τῶν μηχανισμῶν, ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναπτύσσει ἐπεκτατικὲς βλέψεις καὶ ποὺ ὑποκινοῦν τὴν κρίση στὴν περιοχὴ. Ὁ κρατικὸς προϋπολογισμὸς τῆς Τουρκίας ἀδείχθηκε με ταχὺ ρυθμὸ κατὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο καὶ ἰδίως τὴν τελευταία διετία (βλ. Πίνακα 3). Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῆς Τουρκίας ἀπὸ 511 ἑκατ. \$ τὸ 1967, 786 ἑκατ. \$ τὸ 1973 καὶ 930 ἑκατ. \$ τὸ 1974, ἐφθασαν νὰ υπερβαίνουν τὰ 2 δισεκ. \$ τὸ 1975 καὶ νὰ ἐγγίσουν τὰ 2,6 - 3 δισεκ. \$ τὸ 1976. Ἐξ ἄλλου ἡ Τουρκία ἀπὸ τὸ 1972 προχώρησε στὴ δημιουργία ἐνὸς προγράμματος ἀνασχηματισμοῦ καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς (Remo: Reorganization-Modernization), ποὺ προέβλεπε γιὰ τὴν περίοδο 1972-82 δαπάνες συνολικοῦ ὕψους 16 δισεκ. τουρκικῶν λιρῶν (TL), δηλ. 1,2 δισεκ. \$. Ἡ ἔνταση τῆς κρίσεως δδῆγησε ὁμοιως στὴν ἀναπροσαρμογὴ του τὸ 1975, ὅποτε ἀδείχθηκε τὸ προγραμματισμένο ποσὸ σὲ 22 δισεκ. TL, ἐνῶ συντηθήθηκε ἡ περίοδος περατώσεώς του στὸ διάστημα 1973-78. Τὸ ποσὸ αὐτὸ προβλέπεται νὰ κατανεμηθῆ ὡς ἑξῆς:

| | | |
|-----------|---------------|------------------------|
| 1973-74 : | 3,2 δισεκ. TL | (229 ἑκατ. \$) |
| 1975 : | 7,34 » » | (524 » ») |
| 1976 : | 6,04 » » | (430 » ») |
| 1977 : | 5,44 » » | (388 » ») |
| 1978 : | 1,68 » » | (120 » ») ¹ |

1. Βλ. στὸ Βῆμα τῆς 10.6.1975.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Ἐξέλιξη ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος καὶ δημοσίων δαπανῶν Τουρκίας
δισεκ. τουρκικὲς λίρες (TL)
(1975 : 1 \$ = 14 TL)

| Ἔτος | Ἀκαθ. Ἐγγ. Προϊὸν | Δαπάνες Δημοσίου Προϋπολ. | (3) εἰς ποσοστὸ τοῦ (2) | Ποσοστιαία ἐτήσια μεταβολὴ δημοσίων δαπανῶν |
|------|--------------------|---------------------------|-------------------------|---|
| (1) | (2) | (3) | (4) | (5) |
| 1968 | 112,2 | 21,4 | 19,1 | |
| 1969 | 124,9 | 25,3 | 20,3 | 18,2 |
| 1970 | 146,9 | 31,9 | 21,7 | 26,1 |
| 1971 | 192,0 | 43,8 | 22,8 | 37,3 |
| 1972 | 237,8 | 51,5 | 21,7 | 17,6 |
| 1973 | 308,5 | 61,0 | 19,8 | 18,5 |
| 1974 | 430,6 | 81,7 | 19,0 | 33,8 |
| 1975 | 534,0 ² | 106,9 | 20,0 | 30,9 |
| 1976 | | 153,0 | | 41,7 |

Μεταβολὲς δαπανῶν Δημ. Προϋπολογισμοῦ:

| | |
|----------------------|------|
| 1970-73 μέσος ὅρος : | 24,9 |
| 1974-75 » » : | 32,4 |
| 1976 » » : | 41,7 |

1. Ἐκτιμήσεις.

Πηγή ἢ :—OECD- Turkey, καὶ Türkiye is Bankasi A.S.—Review of Economic Conditions.

Τὸ πρόγραμμα προμηθειῶν ἔχει σὰν κύριους στόχους α) τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ ναυτικοῦ (ἐπέκταση τῶν δυνατοτήτων τῶν ἐγχώριων ναυπηγήσεως πολεμικῶν σκαφῶν, προμήθεια συγχρόνων πολεμικῶν πλοίων, καταλλήλων γιὰ τὴν περίοδον τοῦ Αἰγαίου—ἀντιτορπιλικῶν, φρεγατῶν, ὑποβρυχίων 1000 τ.), τῆς ἀεροπορίας (προμήθεια Φάντομς, ἴδρυση βιομηχανίας συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς ἀεροπορικῶν ὀπλοῦ—σχέδιο Tusas—κ.ά.), τῶν τεθωρακισμένων (βελτίωση τῆς βιομηχανίας συντηρήσεως τάνκς ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1967), β) τὴν ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας κατασκευῆς μικρῶν ὀπλων καὶ γ) τὴ διεύρυνση τῆς γενικότερης στρατιωτικῆς ὑποδομῆς.

Ἰδιαίτερη ἐμφαση δίνουν οἱ Τούρκοι στὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας, ποὺ ἔχει μάλιστα προτεραιότητα ἐναντι τῶν ἰδιωτικῶν βιομηχανιῶν. Εἰδικότερα οἱ τουρκικοὶ στόχοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

- 1) Ἐπέκταση τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς μικροῦ ὀπλοῦ καὶ στόν τομέα παραγωγῆς ἀντιαρματικῶν καὶ ἀντιαεροπορικῶν ρουκετῶν στὰ ἐργοστάσια τῆς ΜΚΕΚ (Makina ve Kimya Endustrisi Kurumu: μηχανολογικὴ καὶ χημικὴ βιομηχανία).
- 2) Ἰδρυση βιομηχανίας ὀχημάτων διαφόρων τύπων με τὴ συνεργασία ξένων ἐπιχειρήσεων (British Motor Corp., MAN, Internat. Harvester, Good-year).
- 3) Ἐκσυγχρονισμὸς τῶν 885 ἀρμάτων μάχης M-48, γιὰ τὰ ὅποια τὸ ὄπλο, ποὺ θὰ πρέπει νὰ εἰσαχθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, στοιχίζει 230 ἑκ. δολλ., συναμολόγησι 1.000 ἀρμάτων μάχης, τύπου Leopard.² ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας χάλυβος.
- 4) Παραγωγή ὑποβρυχίων τῆς τάξεως τῶν 1.000 τ. καὶ ἄλλων τύπων σκαφῶν.
- 5) Ἰδρυση βιομηχανίας ἀεροπορικῶν ὀπλοῦ, ὕψους ἐπενδύσεως 800 ἑκατ. δολλ., χωρὶς νὰ ὑπολογισθοῦν οἱ ἀπαραίτητες συμπληρωματικὲς ἐπενδύσεις ὑποδομῆς, καὶ με 75% χρηματοδότηση ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν.³ Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ διεξάγονται διαπραγματεύσεις με 5 ἑταιρεῖες, τὴ Northrop (πρώτη παραγωγῆς τῶν F-5E Tiger International Fighter), τὴ Lockheed (παραγωγή τῶν F-104 S καὶ σὲ δευτέρῃ φάσει τῶν CL-1200 Lander), τὴ Hawker Siddeley (γιὰ τὴν παραγωγή τῶν Harriers), τὴν British Aircraft Corp. (BAC) (γιὰ τὰ Jaguar) καὶ τὴ LTV (γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ Corsair A-7).⁴ Πράγματι τὸν Ὀκτώβριον 1974 ἰδρύθηκε ἡ Turkish Aircraft Co. Tusas με σκοπὸ, ὄχι μόνον τὴ συναμολόγησι ἀεροπλάνων, ἀλλὰ καὶ

2. Γιὰ τὴ γερμανο-τουρκικὴ συμφωνία δημιουργίας τῆς σχετικῆς βιομηχανίας καθὼς καὶ βιομηχανίας συναμολογήσεως ἀεροπλάνων, βλ. στὴν Καθημερινὴ καὶ στὸ Βῆμα τῆς 21.12.1975.

3. Financial Times, 21.3.73.

4. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, ὁ. ἀ., σελ. 172 ἐπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Οι σημαντικότερες παραγγελίες και παραλαβές κύριου πολεμικού υλικού μετά το 1972

(σε εκατ. δρχ. Ή συναλλαγματική ισοτιμία του δολλαρίου λήφθηκε προς 30 δρχ. = Ή)

| Ε Λ Λ Α Δ Α | | Τ Ο Υ Ρ Κ Ι Α | |
|--|-------------------------|---|-------------------------|
| Ποσότητα - Είδος όπλισμού (χώρα προελεύσεως) | Κόστος | Ποσότητα - Είδος όπλισμού (χώρα προελεύσεως) | Κόστος |
| <i>I. Ήεροπορία:</i> | | | |
| 3 LOCKHEED T-33 (Βοήθεια NATO μέσωσ Όλλανδίας) | ... | 19 CESNA T-41 (ΗΠΑ) | ... |
| 38 F-4E PHANTOM 2 (ΗΠΑ) | 5.400 | 3 AUGUSTA BELL 205 IROQUOIS (ΗΠΑ) | 52 |
| 40 MIRAGE F-1 (Γαλλία) | 5.600 | 7 LOCKHEED F-104 (Ισπανία) | 624 |
| 12 MIRAGE F-1 (Γαλλία) | 1.700 | 4 CESNA 206 (ΗΠΑ) | ... |
| 3 CANADAIR CL-215 (Καναδάς) | 199 | 2 BRITTEN-NORMAN BN-2 (Αγγλία) | 13 |
| 18 C-130H HERCULES (ΗΠΑ) | 3.510 | 20 TRANSALL C-160 (Γερμανία) | 4.680 |
| 40 T-2E εκπαιδευτικά (ΗΠΑ) | 870 | 40 F-4 E PHANTOM 2 (ΗΠΑ) | 5.700 |
| 60 A-7D CORSAIR (ΗΠΑ) | 8.610 | 42 NORTHROP F-5E TIGER II (ΗΠΑ) | 7.500 |
| 30 ALPHA JET εκπαιδευτικά (Γαλλία) | 2.600 | 24 JAGUAR & αντίστοιχοι πυράυλοι ¹ (Αγγλία) | 7.000 |
| ... Έλικόπτερα ναυτικού (Γαλλία) | ... | 36 F-104 S (Ιταλία) | 5.000 |
| 100 αντίστοιχα RH-202 (Γερμανία) | 1.300 | 7 F-5 (ΗΠΑ μέσωσ Λιβύης) | 2.100 |
| | | ... εκπαιδευτικά ALPHA JET και τακτικής ύποστηρίξεως (Γερμανία) | ... |
| | | 80 Πυράυλοι SHAFRIR αεροπορίας (Ισραήλ) | 52 |
| Σύνολο I. | 29.789 | Σύνολο I. | 25.721 |
| <i>II. Ναυτικό:</i> | | | |
| 2 Ύποβρύχια (ΗΠΑ) | 9 | 2 Ύποβρύχια (ΗΠΑ) | ... |
| 1 Αντιτορπιλικό (ΗΠΑ) | 7 | 3 Αντιτορπιλικό (ΗΠΑ) | 21 |
| 4 Τορπιλλάκατοι LA COMBATTANTE 3 (Γαλλία) | 5.980 | 4 Ύποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.) | 2.080 |
| 2 Περιπολικά 350 τ. (Γαλλία) | 780 | 2 Ύποβρύχια (τύπου 206, 450 τ.) (Γερμ.) | 430 |
| 4 Ύποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.) | 2.080 | 1 Αρμάτωγώ 5800 τ. (ΗΠΑ) | ... |
| 3 Ύποβρύχια (1.250 τ.) (Γερμ.) | 4.200 | 3 Περιπολικά SAAR IV (Ισραήλ) | 1.138 |
| 5 Φρεγάτες TF-109 (ΗΠΑ) ¹ | 7500 | 150 Πυράυλοι GABRIEL ναυτικού (Ισραήλ) | 449 |
| Σύνολο II. | 13.056 | Σύνολο II. | 4.118 |
| <i>III. Στρατός ξηράς:</i> | | | |
| Ύλικό εκσυγχρονισμού τάνκς M-48 (ΗΠΑ) | 840 | Ύλικό εκσυγχρονισμού 880 τάνκς M-47 και M-48 | 6.900 |
| 130 Τάνκς AMX-30 (Γαλλία) | 2.240 | 50 Τάνκς LEOPARD I (Γερμανία) | 1.110 |
| 55 Τάνκς AMX ελαφρά (Γαλλία) | 858 | 260 Θεωρακισμένα αυτοκίνητα (Αγγλία) | ... |
| 2000 Τζιπ ARO 240 (Ρουμανία) | 305 | Σύνολο III. | 8.010 |
| Σύνολο III. | 4.243 | | |
| <i>IV. Διάφορα</i> | | | |
| 11 Έλικόπτερα (Ιταλία) | } 2.100 | | |
| 300 Θεωρακισμένα αυτοκίνητα (Ιταλία) | | | |
| Έξοπλισμός υποβρυχίων (Ιταλία) | | | |
| ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ | 49.188 = 1.640 εκατ. \$ | ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ | 37.849 = 1.262 εκατ. \$ |

... Δέν υπάρχουν στοιχεία.

1. Διαπραγματεύσεις. Δέν υπολογίσθηκαν στην έθροιση.

Σ η μετρώσεις πάνω στον πίνακα:

1) Δέν περιλαμβάνεται το υλικό που θά χορηγηθή στά πλαίσια της βοήθειας της Δυτ. Γερμανίας προς τις δύο χώρες το 1975/6 αξίας 100 εκατ. Δ.Μ. για την κάθε μία, ούτε η βοήθεια των ΗΠΑ.

2) Ο κατάλογος αυτός δέν μπορεί νά θεωρηθή πλήρης για τó είδος του όπλισμού. Όσον αφορά την αξία του υλικού, λόγω της φύσεως των στοιχείων δέν είναι δυνατό νά υπάρχει απόλυτη βεβαιότητα. Τά στοιχεία αφορούν έξ έλλου μόνο τó κύριο υλικό και όχι τά υπόλοιπα συμπληρωματικά έξοδα, που συνοδεύουν τις αγορές αυτές, και που αποτελούν σημαντική πρόσθετη επίβραυνση.

3) Η χαμηλότερη αξία όσον αφορά τις τουρκικές παραγγελίες δέν πρέπει απαραίτητα νά οδηγείσε στο συμπέρασμα, ότι η χώρα αυτή διαπράττει λιγότερα ποσά. Τó υλικό που έχει παραγγείλει μπορεί νά είναι λιγότερο γνωστό, άλλα και οι όροι αγοράς, ίδιαισ από τις ΗΠΑ, νά είναι ευνοϊκότεροι.

II η γ ή:— Sipri, Arms trade register (Stockholm 1975).

— U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf: Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei (Hamburg 1976).

— Έλληνική και διεθνής ειδησεογραφία.

έλικόπτερον, ηλεκτρονικών κ. ά. Για την ώρα πάντως οι διαπραγματεύσεις προχωρούν με άργο ρυθμό και τó έργο αυτό άπέχει άρκετά από την όριστική ύλοποίησή του.

Με τή σύγκριση της αξίας του κυριότερου πολεμικού υλικού, που οι δύο χώρες παρέλαβαν ή έχουν ήδη παραγγείλει στην τελευταία τριετία περίπου, διαπιστώνεται ότι για μέν την Έλλάδα με τούς με-

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

| Ἔτος | Στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα ¹ | | Δαπάνες γιὰ πλοία, ἀεροπλάνα, ἄρματα τεθωρακισμένα ² | |
|------|---|--|---|---|
| | Ποσὰ σὲ ἔκ. δολλ. | Σὺν% τῶν συναλ/ κῶν εισπράξεων ἀπὸ ἐξαγωγῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν | Ποσὰ σὲ ἔκ. δολλ. | Σὺν% εισαγωγῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ³ |
| 1963 | 5,6 | 0,8 | | |
| 1967 | 30,6 | 2,8 | | |
| 1968 | 34,6 | 2,9 | 7,4 | 2,3 |
| 1969 | 52,6 | 4,0 | 11,0 | 2,8 |
| 1970 | 70,5 | 4,5 | 32,9 | 6,5 |
| 1971 | 63,6 | 3,3 | 32,1 | 5,5 |
| 1972 | 89,6 | 3,7 | 40,8 | 5,2 |
| 1973 | 123,8 | 3,6 | 53,0 | 4,6 |
| 1974 | 237,0 | 5,7 | 193,7 | 15,4 |
| 1975 | 572,0 | 13,0 | 363,7 | 24,9 |
| 1976 | 596,0 | | | |

1. Ἐκτιμήσεις.
 2. Τρίτητα Ἑλλάδος: Δελτίον ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, Συναλλαγματικὴ στατιστικὴ. Παρ' ὅλο πὸς τὸ μέγεθος αὐτὸ δὲν περιλαμβάνει ἐξ ὀλοκλήρου ἀμυντικὰς δαπάνες, οἱ τελευταῖες φαίνεται ν' ἀποτελοῦν σημεῖο κεντρικοῦ μέρους τοῦ.
 3. Οἱ εισαγωγὲς πλοίων, ἀεροπλάνων κτλ. περιλαμβάνονται στὶς εισαγωγὰς κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

τριπτοῦτος ὑπολογισμὸς πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ 1.640 ἑκατ. δολλ., γιὰ δὲ τὴν Τουρκία τὰ 1.262 ἑκατ. δολλ. (βλ. Πίνακα 4).

Ἡ πῆσις πὸς ἄσκειν οἱ ὑψηλὲς αὐτὲς δαπάνες στοὺς οικονομικοὺς πόρους εἶναι καὶ γιὰ τίς δύο χῶρες προφανές. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα—ὅπως καὶ γιὰ τὴν Τουρκία—ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ σημαίνει ὅτι οἱ πολεμικὲς δαπάνες περιορίζουν σημαντικὰ τοὺς κρατικὸς πόρους γιὰ ἄλλες κατηγορίες δαπανῶν καὶ στενεύουν τὰ περιθώρια τοῦ Κράτους νὰ διαδραματίζει πῶ ἐνεργὸ ρόλο στὴ διαδικασίᾳ οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον, ἡ αὔξησις τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῆς χώρας, πὸς ὀφείλεται στὴν ἀγορὰ ὀπλισμοῦ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, μειώνει τὰ περιθώρια ἀντλήσεως πιστώσεων σὲ συνάλλαγμα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα τῆς Οἰκονομίας (γιὰ ἐπενδύσεις, εισαγωγὴ ἐνδιαμέσων καὶ ἀπαραίτητων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κτλ.), μὲ συνέπεια νὰ μετατίθεται ἡ πρωτοβουλία ἀναλήψεως ἐπενδυτικῶν δραστηριοτήτων στὶς πολυεθνικὲς ἐπιχειρήσεις.

Γιὰ νὰ δώσουμε μιὰ εἰκόνα τῆς σημασίας τῶν πολεμικῶν δαπανῶν γιὰ τὴν Οἰκονομίᾳ τῆς χώρας σημειώνουμε ὅτι μετὰ τὴν 1970-74 τὸ ὕψος τους ἔφθασε συνολικὰ σὲ 83,6 δισεκ. δρχ., ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν ἀκαθαρτῶν ἐπενδύσεων στὴ βιομηχανία (μεταποιηθῆσα) στὸ ἴδιο διάστημα ἦταν 85,8 δισεκ. δρχ. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Πίνακα 1, οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὴν ποσοστὸ τοῦ ἀκαθαρτοῦ ἐξωτερικοῦ προϊόντος ἀυξήθησαν σημαντικὰ τὸ 1975 καὶ ἔφθασαν τὸ 6,5%, ὃ δὲ προϋπολογισμὸς ἐθνικῆς ἀμύνης ὑπερβαίνει δλόκληρη τὴν κρατικὴ ἐπενδυτικὴ δραστηριότητα (Πίνακας 1, σειρὰς 2 καὶ 6). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἐπηρεάζουν τὸ ΑΕΠ καὶ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο μᾶς σειρὰς ἐτῶν καὶ ὄχι μόνον τοῦ ἔτους πὸς πραγματοποιοῦνται, δεδομένου ὅτι ἡ μὴ διάθεσί τους γιὰ παραγωγικὲς ἐπενδύσεις ἔχει σὴν συνέπεια μικρότερη σχετικὰ παραγωγὴ στὰ ἐπόμενα ἔτη.¹

Σοβαρὲς εἶναι ἐξ ἄλλου οἱ ἐπιπτώσεις στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν καὶ τῶν δύο χωρῶν. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπολογίσθηκε ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα (προμήθεια κύριου ὀπλισμοῦ, ἀνταλλακτικῶν, τηλεπικοινωνιακοῦ ὕλικου, πολεμοφοβίων) μὲ ἐξαιρητικὰ συντηρητικὸς ὑπολογισμὸς σημείωσαν ραγδαία ἄνοδο (βλ. Πίνακα 5).

Ὅπως προκύπτει ἤδη ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πὸς ἀναφέρθησαν προηγουμένως, μὲ τὴν κυριακὴ κρίσις τοῦ 1974 ἀποκορυφώνεται τὸ βᾶρος, πὸς οἱ δύο

χῶρες ἐπωμίζονται μὲ τὴ μορφή τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ἄμεσου κόστους τῆς τουρκικῆς ἀποβίσεως στὴν Κύπρον θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολος. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρόχειρες ἐκτιμήσεις πὸς ἔχουν γίνε εἶναι χαρακτηριστικὲς: Γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸ κόστος τῆς κινητοποιήσεως τῶν δέκα πρώτων ἡμερῶν ἐκτιμᾶται σὲ 250 ἑκατ. δολλ. περίπου.² Μόνον τὸ κόστος ἐπιστρατεύσεως ἐπιβάρυνε τὸν Δημόσιο Προϋπολογισμὸ μὲ 50 ἑκατ. δολλ. τὸ 1974, 53 ἑκατ. δολλ. τὸ 1975, ἐνῶ ὑπάρχει πρόβλεψη γιὰ ἄλλα 27 ἑκατ. δολλ. στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Γιὰ τὴν Τουρκία ἀναφέρεται ὅτι μέχρι τὰ μέσα τοῦ 1975, τὸ κόστος τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς εἶχε φθάσει συνολικὰ τὰ 2,5 δισεκ. δολλάρια,³ δηλ. τὸ 87% τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων καὶ τὸ 41% τῆς συνολικῆς κρατικῆς καταναλώσεως καὶ ἐπενδυτικῆς δραστηριότητας τοῦ 1974.

Σημαντικότερες ὁμως εἶναι οἱ γενικότερες ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίᾳ τῶν δύο χωρῶν, πὸς ἐδῶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξετάσουμε σὲ βάθος (π.χ. ἐπιβράδυνσις τῶν ἐπενδύσεων, πληθωριστικὲς τάσεις, μείωσις τῶν συναλλαγματικῶν εισπράξεων, κοινωνικὰ προβλήματα). Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε δριζιμένα ἀπὸ τὰ προβλήματα πὸς ἀντιμετωπίζουν οἱ δύο Οἰκονομίες καὶ ἰδίως ἡ τουρκικὴ, ὅπου ὁ πληθωρισμὸς ἔφθασε μετὰ τὸ Ἰουνίου 1974 καὶ Ἰουνίου 1975 τὸ 22,6% (Ἑλλάς: 12,9%), ἐνῶ ἡ ἀνεργία καὶ στὶς δύο χῶρες ἀνέβηκε μετὰ τὸ Σεπτεμβρίου 1974 καὶ

1. Γιὰ τίς ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν στὴν οικονομικὴ ἄνοδο καὶ τὴν ἐξαγωγικὴ ἐπίδοσις μᾶς χώρας, βλ. K. W. Rothschild, «Military Expenditure, Exports and Growth», στὸ *Kyklos*, 26, 1973, σελ. 804-812, γιὰ δὲ τίς ἐντυπωσιακὲς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίᾳ τῶν χωρῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς: H. Askari—V. Corbo, «Economic Implications of Military Expenditures in the Middle East», στὸ: *Journal of Peace Research*, 11, 1974, σελ. 341-343.

2. Βλ. X. Zolotas, στὸ *Handelsblatt* τῆς 15.8.1974.
 3. Βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 14.8.1975. Ἡ *Monde* ἀναφέρει κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποβίσεως στὴν Κύπρον 720 ἑκατ. δολλάρια (17.9.1975).

Ίουνιου 1975 γύρω στο 30%, αλλά σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στην Τουρκία από απόψεως αριθμού ανέργων. Η Τουρκία επί πλέον διπλασίασε μέσα σε ένα χρόνο το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών της, που άφ'ηλ. 1.381 εκατ. δολλ. στο διάστημα Ίαν. - Σεπ. 1974 έφθασε τα 2.569 εκατ. δολλ. κατά την αντίστοιχη περίοδο 1975, με συνέπεια τη ραγδαία μείωση των συναλλαγματικών της αποθεμάτων από 2.170 εκατ. δολλ. τον Ίούνιο 1974 σε 1.213 εκατ. δολλ. τον Ίούλιο 1975. Η Τουρκία όμως πέτυχε να εξασφαλίσει στην τελευταία διετία αρκετά ικανοποιητικούς ρυθμούς αύξησης του εθνικού της εισοδήματος, δηλαδή γύρω στο 7% το 1974 και 7%-7,5% το 1975, σε αντίθεση προς την Ελλάδα, όπου το εισόδημα μειώθηκε κατά 2% το 1974 και αυξήθηκε κατά 3,0-3,5% μέσα στο 1975. Παράλληλα αυξήθηκε και ο εξωτερικός δανεισμός των δύο χωρών. Μόνο στο πρώτο οκτάμηνο του 1975 η Τουρκία αναγκάστηκε να δανεισθί από τη διεθνή κεφαλαιαγορά 700 εκατ. δολλ. για να αντιμετωπίσει το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών της, και το εξωτερικό χρέος της έφθασε στα μέσα του 1975 τα 4 δισεκ. δολλ., ενώ το εξωτερικό χρέος της Ελλάδος ανερχόταν στα τέλη του 1975 σε 6 δισεκ. δολλ. περίπου, σημειώνοντας έτσι αύξηση κατά 1,5 δισεκ. δολλ. περίπου (33%) μέσα σε έναμισι χρόνο.

Ο άμεσος κρατικός δανεισμός της Ελλάδος από το εξωτερικό για την κάλυψη των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού παρουσιάζει τα τελευταία έτη συνεχή διόγκωση:

| | | | | | | |
|-----------|--------|----------|--------|------------|---|---|
| 1963-66 : | 2.652 | έκ. δρχ. | (88,4 | έκ. δολλ.) | | |
| 1967-70 : | 6.915 | » | » | (230,5 | » | » |
| 1971-74 : | 19.680 | » | » | (656,0 | » | » |
| 1972 : | 3.202 | » | » | (107 | » | » |
| 1973 : | 8.591 | » | » | (286 | » | » |
| 1974 : | 5.184 | » | » | (173 | » | » |
| 1975 : | 15.375 | » | » | (512 | » | » |

Πηγή: Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Τραπεζής Ελλάδος.

Ο προοδευτικά αυξανόμενος στρατιωτικός προσανατολισμός του Δημ. Προϋπολογισμού, εκτός από τις επιδράσεις που άμεσα άσκει πάνω στην οικονομική ανάπτυξη με την απορρόφηση οικονομικών πόρων, έχει και σαν συνέπεια την προοδευτική αύξηση της εξωτερικής οικονομικής και στρατιωτικής εξάρτησώς της χώρας. Η διεύρυνση της στρατιωτικής και κατ' επέκταση της πολιτικής εξάρτησώς προκύπτει από το γεγονός, ότι κάθε αγορά κύριου πολεμικού υλικού από το εξωτερικό οδηγεί στον πολλαπλασιασμό των ανάγκων για ανταλλακτικά και άλλα συμπληρωματικά όπλα και συστήματα, καθώς και για υπηρεσίες συντηρήσώς, εκσυγχρονισμού κτλ., και γενικά όποιακεί ένα μηχανισμό για περισσότερες πολεμικές προμήθειες από τις χώρες άγορας βαρέος στρατιωτικού υλικού. Έξ άλλου η προμήθεια

σύγχρονου όπλισμού συνδέεται και με άλλης φύσεως πολιτικά ή στρατιωτικά ανταλλάγματα.¹ Η οικονομική εξάρτηση με κριτήριο την αναλογία του έξωτερικού χρέους της χώρας προς την αξία της εγχώριας παραγωγής (άκαθ. εγχώριο προϊόν) από 20,8% το 1967 έφθασε στο 28,6% το 1974 και γύρω στο 30% το 1975 (αύξηση μέσα στα όκτώ τελευταία χρόνια : 44%).

Παράλληλα με το επίπεδο, στο οποίο διαμορφώνονται τελικά οι πολεμικές δαπάνες των δύο χωρών, εξ ίσου σημαντικό είναι και το πρόβλημα του τρόπου, με τον οποίο οι χρηματικοί πόροι μεταβάλλονται σε πολεμικό υλικό. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία είναι στον τομέα των εξοπλισμών άμεσα και εξ ολοκλήρου εξαρτημένες από τις ξένες χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ, που μέχρι το 1970 περίπου κατείχαν μονοπωλιακή θέση από πλευράς προμήθειας όπλισμού. Η εξάρτηση αυτή άρχισε να διαφοροποιείται για την Ελλάδα με τις πρώτες παραγγελίες ύποβρυχίων στη Δυτ. Γερμανία (γύρω στο 1966) και εντάθηκε μετά τη διακοπή της αμερικανικής βοήθειας το 1971. Έκτοτε, σημαντικό τμήμα των πολεμικών παραγγελιών κατευθύνθηκε προς τη Γαλλία κυρίως. Το ίδιο παρατηρείται και με την Τουρκία, που στράφηκε σε νέες άγορές για την προμήθεια πρόσθετου όπλισμού, όπως στην Άγγλία, την Ίταλία, τη Γερμανία. Η οδσία δηλαδή της εξωτερικής εξάρτησώς των δύο χωρών συνίσταται στο ότι οι οικονομίες τους δεν έχουν φθάσει σε επίπεδο τέτοιο, που να τους δίνει τη δυνατότητα να παράγουν τα υλικά προϊόντα που απαιτούνται για αποτελεσματική εθνική άμυνα και να άποκομίζουν δριςμένα τουλάχιστον όφέλη από τις στρατιωτικές τους δαπάνες.

Οι ύψηλές συναλλαγματικές δαπάνες και οι επιπτώσεις τους στο ισοζύγιο πληρωμών άσκησαν πίεση και στις δύο χώρες, και τις άνάγκασαν να έρευνούν για τρόπους εξοικονομήσώς ενός τμήματος των δαπανών αυτών. Έτσι άρχισαν, όπως είδαμε, να διαγράφονται έντονες τάσεις συμπληρώσώς του ανταγωνισμού των εξοπλισμών από ένα ανταγωνισμό επίτοπιας παραγωγής πολεμικού υλικού. Σύμφωνα με τις ένδείξεις, στην περιοχή που εξετάζουμε διαμορφώνεται μιά νέα διάσταση στις οικονομικο-στρατιωτικές σχέσεις της με τις ανεπτυγμένες χώρες. Οι τελευταίες δηλαδή επέκτεινουν ραγδαία τις πωλήσεις σύγχρονου όπλισμού και πολεμικού υλικού στις δύο χώρες, ενώ συγχρόνως άρχίζουν να προωθούνται και άμεσες επενδύσεις στην πολεμική βιομηχανία με τη μεταφορά κεφαλαίου, τεχνολογίας, εκπαιδύσεως, ύπηρεσιών κτλ. Με τον τρόπο αυτό

1. Βλ. τις πιέσεις των ΗΠΑ για τη χρησιμοποίηση της βάσεως της Κρήτης με ανταλλάγμα τον εκσυγχρονισμό της άεροπορίας και γενικά τη συνέχιση της οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την έπίσκεψη του Ύφου. Έξωτερικών Α. Χάρτιαν για τον σκοπό αυτό, στο Βήμα της 27.12.1974 και 20.4.1975.

δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χώρου αὐτοῦ σὲ «προσθημένη ἀμυντικὴ περιοχή» (forward defense countries), ὅπως ἡ Ν. Ἀφρική, τὸ Ἰσραήλ, ἡ Βραζιλία, καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς νέας κατανουμῆς ἔργων στὰ πλαίσια ἑνὸς στρατιωτικο-βιομηχανικοῦ τρόπου ἀναπτύξεως.

Ἡ Τουρκία ἔχοντας μιὰ παράδοση στὸν τομεᾶ τῆς κατασκευῆς πολεμικοῦ ὀπλοῦ, ἀρκετὰ πρὶν ἀπὸ τὸν 18ο αἰ., ἔχει ἤδη ἀναπτύξει μιὰ πολεμικὴ βιομηχανία, ποὺ παράγει βάσεις ρουκετῶν καὶ ρουκέτες, πολεμικὰ σκάφη (κυρίως μέσα καὶ μικρὰ ἀποβατικά, πυραυλακάτους καὶ ἄλλα βοηθητικὰ πλοῖα, δεδομένου ὅτι ὀρισμένα μεγάλα σκάφη ἀπλῶς συναρμολογήθηκαν καὶ μάλιστα σὲ ἐξαιρετικὰ ἀργὸ χρόνο), ἐγκαταστάσεις ἐπισκευῆς ὀπλῶν μάχης, πιστόλια, πολεμοφόδια γιὰ τὸν στρατὸ καὶ τὸν ποροβλικὸ κ. ἄ. Στόχος τῆς Τουρκίας εἶναι ἡ δημιουργία στρατιωτικῶν τμημάτων καὶ πολεμικῶν βιομηχανιῶν, ποὺ δὲν θὰ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἔλεγχο τοῦ ΝΑΤΟ, πὸν θὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ποὺ ἀναγκάζονται ν' ἀσκοῦν ὀρισμένες χῶρες ἀπέναντί της, ὅπως πρόσφατα οἱ ΗΠΑ, καὶ ἐπομένως θὰ τοὺς παρέχει ἐδελξία κινήσεων σὲ περίπτωση συγκρούσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Τουρκία μάλιστα δὲν δίστασε νὰ ἐντείνει τὴν διαφοροποίηση τῶν σχέσεών της καὶ νὰ δεχθῆ τὴ βοήθεια τῆς ΕΕΣΔ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βαρεϊὰς τῆς βιομηχανίας (χαλυβουργία), ποὺ βρισκεται στὴ βάση κάθε προσπάθειας ἀναπτύξεως πολεμικῆς βιομηχανίας. Οἱ προσπάθειες τῶν Τούρκων στρατιωτικῶν ἀρχισαν νὰ πρὸφέρονται σὲ εὐρύτερα καὶ μεγαλεπήβολα σχέδια, ὅπως ἡ βιομηχανία ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ, ποὺ ἀναφέραμε, ἡ παραγωγή κινήτρων, ἠλεκτρονικῶν, τυποποιημένων ἀνταλλακτικῶν καὶ τηλεπικοινωνιακοῦ ὀπλοῦ.¹

Στὴν Ἑλλάδα ἡ καθαρὰ πολεμικὴ βιομηχανία περιοριζόταν βασικὰ μέχρι τώρα στὴν παραγωγή πυρομαχικῶν, στὴ ναυπήγηση μικρῶν βοηθητικῶν σκαφῶν (ρυμουλκὰ, ἀποβατικά, πετρελαιοφόρα, ὑδροφόροι κτλ.) τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ πεπαλαιωμένο ἐργοστάσιο συντηρήσεως ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ (ΚΕΑ). Οἱ παράγοντες ὅμως ποὺ ἀναφέραμε δῆγησαν καὶ ἐδῶ στὴν ἔνταση τῶν προσπαθειῶν γιὰ ἐγχώρια παραγωγή πολεμικοῦ ὀπλοῦ. Τὸ σοβαρότερο σχέδιο εἶναι ἡ ἀνάπτυξη βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ (EBAY), ποὺ ἤδη ἰδρύθηκε, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ Κράτος ἐλπίζει νὰ ἐξοικονομηθεῖ συναλλαγματικὲς δαπάνες 20 ἑκατ. δολλ., ποὺ διατιθενται ἐτησίως γιὰ τὴ συντήρηση τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας. Τὸ συναλλαγματικὸ αὐτὸ πλεονέκτημα, ἂν πράγματι ἀποτελεῖ κριτήριο τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς, φαίνεται στὴν περίπτωση αὐτῆ

ὑπερβολικὸ καὶ θὰ δηγήσει πιθανότατα σὲ μελλοντικὲς ἀπογοητεύσεις. Τὸ ἴδιο ἐξ ἄλλου συνέβη καὶ μὲ τὶς σοβαρότερες ἐπενδύσεις ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴ χώρα, γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ σύγκριση μεταξὺ τῶν στόχων, ὅπως εἶχαν διατυπωθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῶν σχετικῶν βιομηχανιῶν, καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων, ἐμφανίζει σημαντικὴ ἀπόκλιση. Στὴν περίπτωση τῆς βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ βλέπουμε ὅτι πράγματι τὸ 1975 δαπανήθηκαν 583 ἑκατ. δρχ. γιὰ συντήρηση καὶ ἀνταλλακτικὰ τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἀεροσκαφῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅμως τὰ 548 ἑκατ. διατέθηκαν γιὰ ἀνταλλακτικά. Γιὰ τὸ 1976 ἔχουν προγραμματισθῆ δαπάνες ὑψους 900 ἑκατ. δρχ. περίπου γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, ἐνῶ γιὰ πρώτη φορὰ προβλέπονται δαπάνες 406 ἑκατ. δρχ. γιὰ ἐργατοτεχνικὸ προσωπικὸ, ποὺ προφανῶς ἀφορᾷ τὴν EBAY. Τὸ ὅλο ἔργο ὑπολογίζεται νὰ στοιχίσει περὶ τὰ 130 ἑκατ. δολλ. (4 δισεκ. δρχ.) ἐνῶ εἶναι ἄγνωστο τὸ κόστος λειτουργίας του. Ἡ συναλλαγματικὴ ἐξοικονόμηση τῶν ποσῶν γιὰ συντήρηση τῶν ἀεροσκαφῶν προϋποθέτει ὅτι ἡ νέα βιομηχανία θὰ εἶναι τόσο διαφοροποιημένη, ὥστε νὰ κατασκευάζει μὲ ἀποκλειστικὰ ἐγχώρια ὀπλὰ ὅλα τὰ ἀνταλλακτικὰ γιὰ τὰ F-104, τὰ Φάντομ F-4, τὰ Μιράζ, τὰ βομβαρδιστικὰ A-7D κτλ. Ἐπειδὴ τοῦτο φαίνεται μάλλον ἀπίθανο, ἡ βιωσιμότητα τῆς μονάδος αὐτῆς προβλέπεται νὰ στηριχθῆ στὴν ἐξασφάλιση παροχῆς ὑπηρεσιῶν συντηρήσεως σὲ ξένη πολεμικὰ καθὼς καὶ σὲ πολιτικὰ ἀεροπλᾶνα. Ἀπὸ τὶς ὑπ' εἰση αὐτῆς συντηρήσεως ὑπολογίζεται πρὸσθετο συναλλαγματικὸ ὄφελος 20-30 ἑκατ. δολλ. ἐτησίως.

Πέρα ἀπ' αὐτὰ γίνονται ἔρευνες γιὰ τὶς δυνατότητες ἀναπτύξεως τοῦ ἠλεκτρονικοῦ κλάδου ποὺ παίξει σπουδαῖο ρόλο στὴν πολεμικὴ βιομηχανία, ἐνῶ παράλληλα ἀσκοῦνται γενικότερες πεισές γιὰ τὴν ἴδρυση πολεμικῆς βιομηχανίας.² Ἡ ἀνάπτυξη ὁμοῦ πολεμικῶν βιομηχανιῶν σὲ περιφερειακὲς χῶρες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἔχει δημιουργηθῆ σοβαρὸτατα οικονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ προβλήματα, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ἐπιτύχει τὸν προβαλλόμενον σὰν τὸν πρωταρχικὸ στόχο αὐτῆς τῆς προσπάθειας, δηλαδὴ τὴν ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὶς ξένες βιο-

2. Γιὰ τὶς πεισές στὴ Βουλὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κυρίως, βλ. σὺ Βήμα τῆς 27.5.1975 καὶ 4.6.1975 καθὼς καὶ τὴν εἰσηγήσιν στὴ Βουλὴ τοῦ Ι. Παπασηπόπου ἄνω στὸν Προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Βλ. ἐπίσης τὶς κινήσεις ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν ἰδρυση «Ἐταιρείας Μελετῶν Ἐθνικῆς Ἀμύνης» καὶ «Συνόδεμου Ἑλληνικῶν Ἐξοπλισμῶν», καὶ τὶς σχετικὲς ἀνακοινώσεις στὸν Τύπο (Ναυτεμπορικὴ, 6.8.1975) καθὼς καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Χαριτάτου στὸν *Οικονομικὸ Ταχυδρόμο*, ἀριθμ. 1090, 1102, καὶ 1119.

¹ Ἀντίθετα οἱ Ἕλληνες βιομηχανοὶ στὴ φάση αὐτῆ φαίνεται νὰ ἀντιμετωπίζονται μὲ ἀρκετὸ ρεαλισμὸ τὶς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας (βλ. τὴ συνέντευξιν τοῦ προέδρου τοῦ ΣΕΒ Δ. Μαρινόπουλου στὰ Νέα τῆς 19.11.1975).

1. Οἱ τουρκικὲς φιλοδοξίες φθάνουν μέχρι σημείου οὐτοπίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς δηλώσεις περὶ προθέσεως ἰδρύσεως βιομηχανίας πυρηνικῶν ὀπλων.

μηχανίες και τὸν ξένο ἔλεγχο στὸν ἀμυντικὸ τομέα.¹

Τὴν πῶ ἀξιόλογη πολεμικὴ βιομηχανία στὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη χώρες ἔχει δημιουργήσει ἡ Ἰνδία, ποὺ ἔχει φθάσει νὰ κατασκευάζει ἐπιτοπίως πολὺπλο- κὸ πολεμικὸ τακτικὸ και πυρηνικὸ ὕλικὸ, ἐνῶ και ἡ Περσία, ἡ Βραζιλία, ἡ Ἀργεντινὴ κ.ἄ. ἔχουν ἀναπτύξει ἰδιαίτερα τὸν τομέα αὐτὸ. Τὸ ἀποτέλεσμα σ' ὄλες ἀποδοθεὶς χώρες εἶναι ὁμοῦ ἡ δέσμευση τεράστιων πόρων σὲ ἓνα τομέα, ὅπου ἡ διεθνὴς τεχνολογία προοδεῖ με ταχύτατο ρυθμὸ. Ἡ ἀνεπαρκέστατη τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. δομὴ, σὲ συνδυασμὸ και με τὶς μηδαμινὲς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ ἐξαγωγικὴ δραστηριότητα και ἀνταγωνισμὸ τῶν διεθνῶν βιομηχανιῶν πολεμικοῦ ὕλικου, συντελεῖ, ὥστε οἱ βιομηχανίες αὐτὲς νὰ βρίσκονται σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς ἀποδοθεὶς και νὰ ἀπεξιώνονται τεχνολογικὰ με τόσο ταχεῖς ρυθμοὺς, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατο γιὰ μιὰ χώρα με περιορισμένους πόρους νὰ παρακολουθεῖ. Ἰδιαίτερα παρατηρήθηκε πῶς, και γιὰ τὴν παραγωγή πολεμικοῦ ὕλικου σχετικὰ ἀπλῆς τεχνολογίας, ἡ εἰσαγωγὴ ὀρισμένων στρατηγικῶν τμημάτων εἶναι ἀναπόφευκτη. Κατὰ κανόνα μάλιστα ἡ αὐξηση τῆς ἐγχώριου προστιθεμένης ἀξίας δόχησε μὲν σὲ μείωση τοῦ ἄμεσου συναλλαγματικοῦ κόστους, παράλληλα ὁμοῦ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὑπέρμετρη αὐξηση τοῦ συνολικοῦ παραγωγικοῦ κόστους,² ὥστε τελικὰ νὰ ὑπάρχει ἀρνητικὴ ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν (negative import substitution).

Μὲ τέτοιες συνθήκες τὸ Κράτος ἢ θὰ εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ διατηρεῖ στὴ ζῆση παραγωγικῆς ἐγκαταστάσεις και νὰ προμηθεύεται ἐγχώρια πολεμικὰ προϊόντα, ποὺ σὲ σύγκριση με τὶς διεθνεῖς ἐξελίξεις στὸν τομέα αὐτὸ θὰ εἶναι πεπαιωμένα, ἢ θὰ ἀναγκασθῆ νὰ καταφύγει πάλι στὶς εἰσαγωγὲς τῶν τεχνολογικῶν σύγχρονων ὄπλων και ἐξαρτημάτων, ἀφοῦ ὁμοῦ προηγουμένως θὰ ἔχει δεσμευεῖς πόρους σὲ ἐπενδύσεις, ποὺ τὸ γενικότερο κόστος τους θὰ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ πλεονεκτήματά τους.

Ἐκτὸς ὁμοῦ ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς ἐπιπτώσεις, ποὺ θὰ ἦσαν σοβαρότατες γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, λόγω τοῦ μεγέθους τῶν κεφαλαίων ποὺ ἀπαιτεῖται νὰ δεσμευθοῦν στὶς δραστηριότητες αὐτὲς, οὔτε οἱ πολιτικοὶ στόχοι θὰ ἐκπληρώνονταν, ὥστε τὸ ὑψηλὸ οἰκονομικὸ κόστος νὰ μπόρουσε νὰ συνδεθῆ με λογικὰ πολιτικὰ ὄφελῃ. Ὅπως φάνηκε ξεκάθαρα και ἀπὸ τὴν περίπτωση τῆς Τουρκίας, ἡ δέσμευση σημαντικῶν πόρων γιὰ τὴν ἐγχώρια

παραγωγὴ ὀρισμένων ἀνταλλακτικῶν και ἐξαρτημάτων δὲν ἀπέτρεψε τὴν αἰσθητὴ μείωση τῆς μαχητικῆς τῆς ἰκανότητος, ὅταν περιορίσθηκε ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῆς ἀπὸ τὶς ΗΠΑ. Ἡ στροφὴ τῆς Τουρκίας πρὸς ὑποκατάστατες ἀγορὰς τὴν ἐξυπλήρησε πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἐγγχώριες πολεμικὲς βιομηχανίες τῆς.

Ἐνῶς ἡ προμήθεια βαρέος πολεμικοῦ ὕλικου θὰ ἐξακολουθήσει—και εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐξακολουθήσει—νὰ γίνεται ἀπὸ τὶς σύγχρονες πολεμικὲς βιομηχανίες τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, καμμιά μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας δὲν συντελεῖται με τὴν ἐγχώρια παραγωγὴ ὀρισμένων εἰδῶν ἐξοπλισμοῦ. Ἀλλὰ και οἱ προσπάθειες στὸν τομέα αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνον καὶ τὴν τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. βοήθεια τῶν ξένων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, με συνέπεια ἡ χώρα νὰ καταβάλλει μεγάλα ποσὰ γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς ἀπαραίτητης τεχνολογίας και κεφαλαιοχικῶν ἀγαθῶν, και ἡ λειτουργία τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν νὰ ἐξαρτῆται ἀπὸ ξένες και ὄχι ἀπὸ ἐγχώριες δυνατότητες. Πράγματι, ἡ ὑπὸ ἴδρου ἐλληνικὴ βιομηχανία ἀεροπορικῶν ὕλικου θὰ στηρίζεται γιὰ τὴ λειτουργία τῆς στὴ συνεργασία με τὴν Lockheed, τὴν General Electric, τὴν Westinghouse, και τὴν Austin. Ἡ παρακολούθηση και συντήρηση τοῦ τεχνολογικὰ προηγμένου ὕλικου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀντίθετα σήμερα σὲ ἀμερικανικὲς ἐταιρεῖες-συμβούλους³ (συμβάσεις ὕψους 1,2 ἐκατ. δολλ.), οἱ πρῶταίς τῶν ἐλληνικῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες συνοδεύονται ἀπὸ συνεργασίες με ξένες ἐταιρεῖες,⁴ ἐνῶ ἡ Τουρκία γιὰ τὶς ἀντίστοιχες βιομηχανίες ἔχει βασισθῆ στὴν τεχνολογικὴ ἢ και ἄμεση συνεργασία με γερμανικὲς, ἀμερικανικὲς και ἀγγλικὲς ἐταιρεῖες, και γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐξοπλιστικῆς τῆς προσπάθειας ἴδρου ὀργανισμό, ποὺ θὰ στηρίζεται, ὄχι μόνον στὴν ἐγχώρια, ἀλλὰ βασικὰ στὴν ξένη χρηματοδότηση κ.ἄ.

Ἐπὶ πλέον ἡ ἴδρυση βιομηχανιῶν με ξένη συμμετοχὴ ἢ τεχνολογικὴ βοήθεια συνεπάγεται περιορισμὸ τῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας νὰ διαφοροποιήσει τὶς ἀγορὰς πολεμικοῦ ὕλικου, δεδομένου ὅτι ἡ πείρα συντηρήσεως, κατασκευῆς μερῶν κτλ. τῆς ξένης ἐταιρείας περιορίζεται στὸ ὕλικὸ ποὺ παράγει ἡ ἴδια. Δὲν εἶναι π.χ. δυνατό με τὴ βοήθεια τῆς Lockheed νὰ ἐπιτευχθῆ σχετικὴ ἀυτονομία γιὰ τὴ συντήρηση τῶν Μιράζ, και αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα αὐξηση τῆς μονομεροῦς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας ἀπὸ μιὰ πηγὴ πολεμικοῦ ὕλικου, ἀσυμβίβαστη με τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες, ἐνῶ ἡ ὑποκατάσταση τῶν εἰσαγωγῶν πολεμικοῦ ὕλικου και τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν με ἐγχώρια παραγω-

1. Βλ. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, «Militaryization, Arms Transfer and Production in Peripheral Countries», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 199 ἔπ.

2. Ibid., και D. Mukerjee, «Costly Problems Develv Defense», στὸ: *Financial Times*, 29.1.1975. Βλ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο τῶν D. Childs-M. Kidron, «India, the USSR and the MIG Project», στὸ: *Economic and Political Weekly*, τόμ. 8, Σεπτ. 1973, σελ. 1721-8.

3. Βλ. στὸ Βῆμα τῆς 21.2.1975.

4. Πρῶταίς συνεργασίας γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ΣΑΣΕΜ με τὴ ΧΡΩΠΕΙ, τὴ ΣΤΑΓΙΕΡ, κ.ἄ

γὴ ἐμφανίζεται ἴσως ὀρθολογικῆ, ἀπὸ βραχυχρόνια τουλάχιστον σκοπιά, στὴν ὁδία ὑπάρχει κίνδυνος νὰ δημιουργηθοῦν δομικὲς τέτοιες, ποὺ θὰ ἀδῆξουν μακροχρόνια τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση καὶ θὰ μειώσουν τὴν εὐελιξία κινήσεων τοῦ Κράτους στὸν στρατηγικὸ τομέα τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας: ἡ ὁποιαδήποτε ἐγχώρια βιομηχανία ποὺ θὰ βασιζέται στὴ συνεργασία ξένων ἑταιρειῶν, θὰ ὑπόκειται κατ' ἄρχην στὸν ἐλεγχὸ τῶν ἀλλοδαπῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καὶ θὰ ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν διεθνῶν σχέσεων τῆς χώρας.

Συμπερασματικὰ προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

1. Στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία δημιουργήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια μηχανισμοί, ποὺ εἶχαν σὰν συνέπεια, ἕνα ἀξαναμόνο τμήμα τῶν ἐθνικῶν πόρων τῶν δύο χωρῶν νὰ δαπανᾶται στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου, σὲ βάρος τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τους ἀναπτύξεως. Γύρω μάλιστα στὸ 1970 οἱ συνθήκες στὴν περιοχὴ διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ 2 χώρες νὰ ἐξανασκαθοῦν νὰ ἀδῆξουν τὸ πολεμικὸ τους δυναμικὸ, φέροντας οἱ ἴδιες τὸ βάρος τῆς ἀγορᾶς βαρέος ὄπλου. Δεδομένου ὅτι οἱ πολιτικοὶ δεσμοὶ μὲς τὴς χώρας τῆς Δύσεως, παρὰ τοὺς μετασχηματισμοὺς ποὺ μεσολάβησαν στὸ μεταξύ, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰσχυρότατοι, μὴ ἄλλη συνέπεια τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν εἶναι ἡ σημαντικὴ ἐνίσχυση τῆς ΝΑ πτέρυγας τοῦ ΝΑΤΟ, μὲ τρόπο ὅμως ποὺ, ἀντὶ νὰ ἐπιβαρύνει ὅλες τὶς ἐπαφελόμενες χώρες, βάρυνε ἀποκλειστικὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία, ὀφέλησε σημαντικὰ τὶς δυτικὲς βιομηχανίες,¹ καὶ βελτίωσε τὶς συνθήκες γιὰ τὴν οικονομικὴ διεύθυνση τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν περιοχὴ.

2. Ἡ ἐθνικὴ ἄμυνα τῆς χώρας δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει σὰν ἀποκλειστικὸ στόχο τὴν ἀπόκτηση πολεμικοῦ ὕλικου μὲ κάθε θυσία, ἀδιάρτητα ἀπὸ τὸ ἄμεσο, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικότερο κόστος, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν περιοριστικὴ ἐπίδραση ποὺ ἄσκει οἱ ἐνέργειες αὐτὲς πᾶν ὡς δαπάνες τοῦ πολιτικοῦ τομέως, ποὺ δὲν συνδέονται ἐκ πρώτης ὄψεως μὲ στρατηγικῆς φύσεως σκοποὺς. Ἡ πολιτικὴ στὸν τομέα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι μὲ στρατηγικὴ ἀκρίβεια καθορισμένη καὶ μακρόπνοη. Ἡ στρατηγικὴ ἐθνικῆς ἄμυνας προϋποθέτει τὸν συστηματικὸ καθορισμὸ τῶν σχέσεων μεταξύ καθαρῶν στρατιωτικῶν, οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν στόχων καθὼς καὶ τῶν μεθόδων ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθηθοῦν, ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ καλύτερα δυνατὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐκπλήρωση δηλαδὴ καθαρὰ στρατιωτικῶν σκοπῶν δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις σὲ ἄλλα ἐπιτε-

δα ποὺ, λιγότερο ἴσως ἐμφανῶς, ἔχουν σὰν τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴ μερικὴ ἢ ὀλικὴ ἐξουδετέρωση τῶν πλεονεκτημάτων, ποὺ ἐπιτυγχάνονται ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς «καθαρᾶ στρατιωτικῆς» ἰσχύος τῆς χώρας.

3. Ἡ πολιτικὴ ἰδρύσεως ἐγχωρίων πολεμικῶν βιομηχανιῶν πρέπει νὰ βασιστεῖ σὲ ἀποκλειστικὰ οικονομικὰ κριτήρια καὶ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὶς δυνατότητες ποὺ ἐνδεχόμενα νὰ ὑπῆρχουν, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὀρισμένα θετικὰ οικονομικὰ ὀφέλη μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ σημειωθοῦν συγχρόνως δυσμενεῖς γιὰ τὴ χώρα ἐπιπτώσεις σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο. Σκέψεις γιὰ ἐνδεχόμενη μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως δὲν πρέπει νὰ ὀδηγήσουν στὴν ἴδρυση μονάδων ποὺ θὰ ἐπιβαρύνουν τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, θὰ μειώσουν δηλαδὴ τοὺς πόρους ποὺ θὰ ἔχει ἡ χώρα στὴ διάθεσή της γιὰ νὰ μεγιστοποιήσῃ τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Βέβαια τὸ κόστος τῆς ἰδρύσεως τέτοιων βιομηχανιῶν, ποὺ ἀποτελεῖ βασικὸ οικονομικὸ κριτήριον, δὲν εἶναι στὴν περίπτωσή αὐτῆ τὸ ἀξημένο ἐνδεχόμενος, μὴ ἀνταγωνιστικὸ κόστος παραγωγῆς ἐγχωρίου πολεμικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ τὸ κοινωνικοοικονομικὸ κόστος, ποὺ θὰ προκύψει στὴν περίπτωσή ποῦ, λόγω τῶν ἐξωτερικῶν ἐξαρτήσεων τῆς χώρας, δὲν θὰ καταστή δυνατὸ νὰ βρεθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα ὕλικά μὲ συνήθεις δρους, στὸν ἐπιθυμητὸ, κρίσιμο χρόνο. Οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐκτίμηση τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι ἐκείνες ποὺ ὀδηγοῦν συνήθως σὲ βασικὰ λάθη πολιτικῆς, σὲ βάρος τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἀποτελέσματος.

4. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρξει τουλάχιστο διερεύνηση τῶν πολυπλοκῶν καὶ ἐνισχυόμενων μηχανισμῶν, ποὺ ὑποκινεῦν τὶς πολεμικὲς δαπάνες πρὸς τὰ πάνω, ὥστε τὰ κέντρα λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων νὰ ἔχουν ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν προοπτικῶν στὸ θέμα τοῦτο.

5. Ὁ ἐντεινόμενος ἀνταγωνισμὸς ἐξοπλισμῶν τῶν δύο χωρῶν ὀδήγησε ἤδη σὲ σημαντικὴ ἀύξηση τῆς ἐξαρτήσεώς τους ἀπὸ τὶς δυτικὲς χώρες. Ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς στὸν ὀποιοὺ βασιζόταν γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων τους, ἔκτος ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῶν μηχανισμῶν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς τους ἐξαρτήσεως, ὀδηγεῖ καὶ στὴν ἐνίσχυση τῆς οικονομικῆς τους ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο. Ἦδη ἡ Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἀνεχθῆ ἀύξηση τῆς ἀλλοδαπῆς διεισόδσεως στὸν τραπέζικὸ τομέα λόγω τῆς συμβολῆς ὀρισμένων ξένων τραπέζων στὸν ἐξωτερικὸ δανεισμὸ τῆς χώρας, καὶ εἶναι πλέον ἡ βέβαιον, ὅτι διαθέτει μειωμένη διαπραγματευτικὴ δύναμη ἀπέναντι στὶς ξένες ἐπενδύσεις καὶ στοὺς δρους πραγματοποιήσεως καὶ ἐλέγχου τους. Στὴν Τουρκία, ποὺ εἶχε τῆρήσει στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρκεῖα πὺ συγκρατημένη πολιτικὴ, οἱ συνομιλίες μὲ τὸν Γερμανὸ ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν, πρόσφατα, πρόβλεψαν τὴ συγκρότηση κοινῆς

1. Ἡ σημασία τῶν πολεμικῶν παραγγελιῶν γιὰ τὶς χώρες παραγωγῆς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς πρόσφατης παραγγελίας τοῦ Καναδά σὲ ἀμερικανικὲς ἑταιρεῖες ὕψους 950 ἑκατ. \$ ποὺ θὰ ἐξασφαλίσῃ 6000 θέσεις ἀπασχολουμένων στὴ βιομηχανία τῶν ΗΠΑ καὶ τὸ διάστημα ἐκτελέσεώς της. Βλ. *Financial Times*, 10.12.1975.

ἐπιτροπῆς, ποῦ θά ἐπεξεργασθῆ πρόγραμμα διευρύνσεως τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν δύο χωρῶν καί τρόπους προωθήσεως τῶν γερμανικῶν ἀμέσων ἐπιγνύσεων στήν Τουρκία.¹ Τέτοιαι ἐπιπτώσεις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καί τοῦ βαθμοῦ διεισδύσεως τοῦ ξένου κεφαλαίου στίς χώρες αὐτές, καί ἰδίως στήν Ἑλλάδα,² ὀδηγοῦν μακροχρόνια στόν περιορισμό τῶν *ceteris paribus* ὑφισταμένων περιθωρίων γιά ἓνα αὐτόνομο καί ἔθνικα προσανατολισμένο *crisis management* στόν ἔθνικό μας χῶρο.

6. Δεδομένου ὅτι οἱ διεθνεῖς πολιτικοί καί οἰκονομικοί παράγοντες, ποῦ ἐπιδρῶν στή διαμόρφωση τῶν συνθηκῶν στήν περιοχή, δέν ἐπιτρέπουν σημαντική αὐτονομία, ὅσον ἀφορᾷ τή λήψη ἀποφάσεων γιά τὸ ὕψος καί τὸ εἶδος τῶν πολεμικῶν δαπανῶν, ἐπιβάλλεται τουλάχιστον συστηματικός προγραμματισμός ἐνεργειῶν, ὥστε τὸ οἰκονομικὸ καί πολιτικὸ κόστος τους νά ὀρθολογικοποιηθῆ. Σημαντικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ εἶναι ἡ διαφοροποίηση τῶν πολεμικῶν δαπανῶν καί ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου ἀπὸ διάφορες χώρες, καί μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνες, στίς ὁποῖες ἡ ἀνάγκη νά κάνουν ἐξαγωγές πολεμικοῦ ὕλικου εἶναι μεγαλύτερη. Τὸ πρόβλημα πάντως αὐτὸ εἶναι ἐνρύτερο καί ἀφορᾷ γενικὰ τὴ διαφοροποίηση τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς χώρας.

7. Ἡ βιομηχανικὴ πολιτικὴ, μεταπολεμικά, διέπραξε σφάλματα ποῦ εἶχαν σοβαρὰς ἐπιπτώσεις γιά τὴν οἰκονομικὴ καί κατ' ἐπέκταση τὴν πολιτικὴ ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση τῆς χώρας καί ποῦ στάθηκαν ἀφορμὴ νά παρουσιασθοῦν διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες, ποῦ δυσχεραίνουν τὴν ἐπίτευξη μιᾶς διαδικασίας αὐτοδύναμης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐνῶ διατίθενται

τεράστια ποσὰ γιά τὴν ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία καί ἄμυνα, δέν φαίνεται νά ἔχει γίνει ἀντιληπτό, πὼς ἡ βελτίωση στόν τομεᾶ αὐτὸ συνδέεται στενῶτα μετὰ τὴ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιά τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐγχώριων παραγωγικῶν δυνάμεων καί τὸν περιορισμὸ τοῦ ξένου ἐλέγχου τῆς Οἰκονομίας σὲ ἀνεκτά ὄρια. Ἔτσι ἡ ἐφαρμογὴ οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ποῦ ἐξυπηρετεῖ τὰ βραχυπρόθεσμα συμφέροντα μικρῶν πληθυσμιακῶν ὁμάδων μετὰ μεγάλη ἰσχύ, σὲ βάρος μιᾶς μακρόπνοης προσπάθειας ἀναπτύξεως καί ἐκσυγχρονίσεως τῶν οἰκονομικῶν δομῶν τῆς χώρας, ἔχει ἐνρύτερες ἐπιπτώσεις καί στόν ζωτικὸ τομεᾶ τῆς ἄμυνας. Ἄν ἡ ἑλληνικὴ Οἰκονομία καί μάλιστα βασικοὶ τομεῖς τῆς, ὅπως ἡ βιομηχανία χημικῶν, μεταλλουργία, ἠλεκτρονικά,³ κτλ., δέν βρίσκονταν σήμερα σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἐλεγχὸ τοῦ ξένου κεφαλαίου καί ἡ ἐγχώρια τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη δέν βρίσκονταν σὲ χαμηλότατο ἐπίπεδο, θά μπορούσαν νά γίνουν σοβαρὰς σκέψεις γιά τὴν ἀνάπτυξη δραστηριοτήτων, ποῦ μακροχρόνια θά μπορούσαν νά μειώσουν κάπως τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση στόν στρατιωτικὸ τομεᾶ. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι τελευταῖα ἀναγνωρίστηκε κάπως ἐνρύτερα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη αὐτόνομης, ἐγχώριας τεχνολογίας εἶναι ἀποφασιστικὴ προϋπόθεση γιά τὴν προώθηση, τόσο τῆς διαδικασίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅσο καί τῶν ἐγχώριων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, καί ὅτι ἐντοπίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν στή βιομηχανία τῆς χώρας σὰν ξεχωριστῆς σημασίας ἀνασταλτικὸς παράγοντας στό θέμα αὐτό.⁴

3. Εἰδικὰ γιά τὸν ξένο ἐλεγχὸ τῆς βιομηχανίας ἠλεκτρονικῶν στήν Ἑλλάδα, βλ. S. Skoumal-Δ. Κάζη, *Ἑλληνικὴ βιομηχανία ἠλεκτρονικῶν* (ΚΕΠΕ, Ἀθῆνα 1974), σελ. 40-41.

4. Βλ. τὴν συνέντευξή τοῦ Κ. Τσοπολίδου μετὰ τὸν Ὑπουργὸ Βιομηχανίας στό ἄρθρο: «Τεχνολογία καί ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία», στήν *Καθημερινή* τῆς 1.6.1975. Γιά τὸν ρόλο τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων στήν καθυστέρηση τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, βλ. στήν προαναφερθεῖσα μελέτη τοῦ Α. Giannitsis, *Private Auslandskapitalien*, κεφ. 3.3.

1. Βλ. *Βῆμα* τῆς 21.6.1975. Γιά μιὰ ἐποπτεία τῶν γαλλικῶν οἰκονομικῶν βλέψεων στόν ἑλληνικὸ χῶρο, βλ. Ἐμμ. Ρουκανάκη, «Ἡ Γαλλία ἐνδιαφέρεται γιά πωλήσεις καί ὄχι γιά ἐπενδύσεις», *Βῆμα* 28.9.1975.

2. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Α. Γιαννίτη, «Τὸ ξένο κεφάλαιο στήν Ἑλλάδα» στόν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 24.4.1975 καί τὰ ἄρθρα τοῦ Τ. Φατόπουλου στόν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 10, 17 καί 24.7.1975.